

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra občanského práva

Záruky soudcovské nezávislosti

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. František Zoulík, CSc.

Diplomant: Andrej Šnajder

5. ročník

Nad Trojou 290/4, 182 00, Praha 8 - Troja

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědeckém světě obvyklým.

V PRAZE dne 15. listopadu 2005

Andrej Šnajder

Obsah

1. Úvodní část
 - 1.1 Zaměření práce
 - 1.2 Pojem záruk soudcovské nezávislosti
 - 1.3 Systém záruk soudcovské nezávislosti
2. Způsob ustavování soudců
 - 2.1 Teoretické alternativy ustavování soudců
 - 2.2 Způsob ustavování soudců ve vybraných evropských státech a USA
 - 2.3 Způsob ustavování soudců v České republice
3. Osobní záruky soudcovské nezávislosti
 - 3.1 Neodvolatelnost soudce
 - 3.2 Nepřeložitelnost soudce
 - 3.3 Neslučitelnost soudcovské funkce s jinými funkcemi a činnostmi
 - 3.4 Zvláštní úprava pracovněprávního postavení soudců
 - 3.5 Imunita soudců
 - 3.6 Právní postih zásahů do soudcovské nezávislosti
 - 3.7 Kárná odpovědnost soudce
4. Odbornost a morální vlastnosti soudce
 - 4.1 Zákonem stanovené předpoklady pro výkon soudcovské funkce
 - 4.2 Povinnosti soudce
5. Procesní záruky soudcovské nezávislosti
 - 5.1 Veřejnost řízení
 - 5.2 Další procesní zásady
6. Závěr
7. Seznam literatury

1. Úvodní část

1.1 Zaměření práce

V úvodní části mojí práce hodlám vysvětlit pojem a systém záruk soudcovské nezávislosti.

Následující čtyři části se budou týkat jednotlivých institutů záruk soudcovské nezávislosti, které jsou členěny do skupin na základě systému popsaného v části úvodní. Jednotlivé instituty se budu snažit popsat z hlediska teoretického i z pohledu konkrétní právní úpravy v České republice.

V závěru práce se pokusím zhodnotit současnou právní úpravu záruk soudcovské nezávislosti v České republice, a to jak u konkrétních institutů, tak celkově vzhledem k nezávislosti soudů a soudců.

1.2 Pojem záruk soudcovské nezávislosti

Soudcovská nezávislost je základním a nejdůležitějším principem soudnictví, a proto každý právní řád musí této problematice věnovat náležitou pozornost. Pouhé vymezení soudcovské nezávislosti k jejímu úplnému uplatnění nestačí, je potřeba, aby byla zajištěna cestou právního vyjádření jejích záruk.

Pod pojmem záruky soudcovské nezávislosti je třeba si představit určité mechanismy a instituty, které slouží právě k prosazení, zajištění a respektování soudcovské nezávislosti a jejichž vlastností je vynutitelnost. Tyto mechanismy a instituty netvoří ucelený systém, ale jsou součástí právních předpisů různého druhu. Kromě toho jejich výčet nemůže být nikdy taxativní. Je nejen různý v jednotlivých státech, ale v souvislosti se

stálým zdokonalováním a modernizováním právních řádů dochází i k jeho změnám¹.

1.3 Systém záruk soudcovské nezávislosti

Záruky soudcovské nezávislosti se vyznačují značnou různorodostí. Abychom mohli lépe pochopit a poznat význam jednotlivých institutů, musíme záruky soudcovské nezávislosti nějakým způsobem klasifikovat.

V úvahu přichází rozdělení na záruky ústavní a zákonné. Záruky soudcovské nezávislosti, které mají postavení ústavních principů, ale nelze jednotně charakterizovat. Každý stát ve své ústavě přiznává ústavní povahu těm zárukám, které považuje za nejdůležitější, takže ústavy jednotlivých států se v tomto směru liší. Například podle Ústavy České republiky se jedná o neodvolatelnost a nepřeložitelnost soudce (článek 82 odst. 2), o neslučitelnost funkce soudce s jinými státními funkcemi (článek 82 odst. 3), o způsob ustavování soudce (článek 84 odst. 2 a článek 93 odst. 1) a o veřejnost a ústnost jednání (článek 96 odst. 2). Význam ústavních záruk soudcovské nezávislosti nespočívá v tom, že by po obsahové stránce tvořily zvláštní skupinu. Jejich význam je shodný s významem jiných ústavních principů; jejich vyjádření v ústavě umožňuje Ústavnímu soudu posoudit a rozhodnout, zda zákonné normy tyto principy plně respektují².

Z předchozího odstavce je patrné, že členění na záruky ústavní a zákonné je sice důležité, ale nerozděluje záruky soudcovské nezávislosti do skupin podle obsahu. Ke snadnějšímu pochopení a popsání jednotlivých institutů je potřeba rozdělit záruky soudcovské nezávislosti do skupin se společnými obsahovými rysy. Nabízí se rozčlenění na záruky funkční,

¹ Zoulik, F.: Soudy a soudnictví, C. H. Beck Praha 1995 – strana 97

² dílo cit. v pozn. 1 – strana 98

organizační, osobní, procesní apod. Ve své práci vycházím z členění prof. Františka Zoulíka, a to na následující skupiny.

První skupinu záruk soudcovské nezávislosti, o které pojednává druhá kapitola, tvoří způsob ustavování soudců do funkce. Tomuto institutu je věnována celá kapitola, neboť právě to, jakým způsobem je soudce ustanoven, je velmi důležité z hlediska jeho nezávislosti během výkonu jeho funkce. Do druhé skupiny (třetí kapitola) jsou zařazeny osobní záruky soudcovské nezávislosti, které souvisí s postavením soudce po dobu výkonu jeho funkce. Těmi se rozumí neodvolatelnost a nepřeložitelnost soudce, neslučitelnost soudcovské funkce s jinými funkcemi a činnostmi, zvláštní úprava pracovněprávního postavení soudce, imunita soudců, právní postih zásahů do soudcovské nezávislosti a kárná odpovědnost soudce. Třetí skupinu (čtvrtá kapitola) představují odbornost a morální vlastnosti soudce, které zajišťují potřebnou úroveň jeho rozhodování. Do poslední čtvrté skupiny (pátá kapitola) jsou zařazeny některé procesní zásady (veřejnost řízení a další procesní zásady), které také představují záruky soudcovské nezávislosti.

2. Způsob ustavování soudců

2.1 Teoretické alternativy ustavování soudců

Způsob, jakým jsou soudci ustavováni do funkce, je velmi důležitou zárukou soudcovské nezávislosti, a to hned ze dvou důvodů. Za prvé ostatní záruky závisí do značné míry na tom, jak je tento způsob koncipován, a za druhé je bezprostředně spjat s obecným principem soudcovské nezávislosti³. Z výše uvedených důvodů a pro jeho důležitost je nezbytné, aby způsob ustavování soudců do jejich soudcovských funkcí a jeho právní zakotvení nebyly řešením účelovým, poznamenaným tlakem momentálních okolností a stavu, ale řešením principiálním podloženým studiem podstaty postavení a úlohy soudu a soudce v moderním demokratickém státě⁴.

Způsob ustavování soudců musí být koncipován tak, aby soudce nebyl odpovědný tomu, kdo jej do funkce ustavil. Jen při splnění této podmínky můžeme hovořit o naplnění principu soudcovské nezávislosti. Závěr o tom, který z možných způsobů ustavování soudců je v nejvyšší možné shodě s principem soudcovské nezávislosti, je možno učinit na základě zkoumání zásadních předností či nedostatků, spojených s tou kterou alternativou⁵. Při tomto zkoumání je potřeba vycházet z toho, že proces ustavování soudce má dvě fáze. První fází je výběr soudce, přičemž podstatné je, kdo a jakým způsobem soudce vybírá. Druhou fází je vlastní akt ustavení; i zde je důležité, kdo ustavení provádí a jakým způsobem. Podle takto nastíněných kritérií je možno specifikovat několik alternativ ustavování soudců, které jsou popsány a zhodnoceny v následujícím textu.

³ dílo cit. v pozn. 1 – strana 99

⁴ **Macková, A.:** Nezávislost soudců, Ediční středisko Právnické fakulty UK Praha 1998 – strana 29

⁵ dílo cit. v pozn. 4 – strana 30

Jako nejvíce demokratickou by se mohla jevit alternativa, kdyby soudce vybírali přímo občané lidovým hlasováním. V takovém případě by byla absolutně naplněna teorie dělby moci v tom smyslu, že by soudní moc měla originární původ a nebyla odvozena od jiné státní moci, což je zajisté pozitivem této alternativy. Na druhou stranu si je třeba uvědomit, že je podstatný rozdíl mezi funkcí poslance zákonodárního sboru, který je představitelem zájmů určité skupiny voličů, a mezi soudcem, který má rozhodovat spory. Závisí v podstatě na voličích, koho si vyberou za svého reprezentanta v parlamentu, aby v něm hájil a prosazoval jejich zájmy. Naproti tomu výkon soudnictví je vysoce kvalifikovaná činnost, kterou může zvládnout pouze odborník určitých kvalit. A při tomto způsobu ustavování soudců by soudce vybíraly osoby, které nemohou tuto odbornost posoudit. Tento nedostatek by teoreticky šel vyřešit tak, že by lid vybíral soudce z jakéhosi seznamu kandidátů, který by byl vypracován jakýmsi zprostředkovatelem s potřebnou kvalifikací. V takovémto případě by ale vybíral soudce vlastně tento zprostředkovatel a ne přímo lid. Přitom by činnost zprostředkovatele s největší pravděpodobností nebyla právně upravena a v důsledku toho by neměl zprostředkovatel žádnou odpovědnost, neboť by jeho působení bylo překryto lidovým hlasováním. Tím by se otevřela možnost různými způsoby ovlivňovat volbu soudců. Z výše uvedených důvodů ztrácí v moderní době volba soudců lidovým hlasováním své opodstatnění. Tento způsob ustavování soudců byl v minulosti praktikován v některých socialistických státech a i v současnosti jej můžeme nalézt v právních rádech demokratických států jen výjimečně, například v některých státech USA a švýcarských kantonech⁶.

Dalším možným způsobem ustavování soudců je jejich volba zákonodárným sborem. Členové zákonodárního sboru hlasují o navrženém kandidátu a toto hlasování je podstatou ustavujícího aktu bez ohledu na to, zda je soudce ustaven přímo jím, anebo zda na jeho základě vydá pověřený

⁶ dílo cit. v pozn. 1 – strana 99

činitel (většinou předseda parlamentu) jmenovací akt nebo přijme slib zvoleného kandidáta. Ať už je tedy ustavení parlamentem formálně zakončeno jakýmkoliv způsobem, lze je považovat za ustavení volbou. Tento způsob ustavování soudců je podobný způsobu popsanému v předchozím odstavci; jedná se vlastně o nepřímou volbu soudců lidem. Nevýhodu předchozího způsobu můžeme nalézt i zde. Stejně jako lid ani někteří členové zákonodárského sboru nemají potřebnou kvalifikaci, aby mohli vybrat soudce a posoudit jeho způsobilost. To znamená, že i při volbě parlamentem je třeba činnosti určitého zprostředkovatele. Činnost takového zprostředkovatele a návrhy jím předložené sice může parlament podrobit kvalifikované kontrole, ale přesto je volba do určité míry závislá na činnosti zprostředkovatele. Druhá nevýhoda tohoto způsobu ustavování soudců souvisí se vztahem moci zákonodárské a moci soudní. Soud je vázán zákonem, což představuje nejen pojmové omezení soudcovské nezávislosti, ale současně je i významnou brzdou, kterou zákonodárská moc působí vůči moci soudní. Pokud by zákonodárský sbor měl soudce i ustavovat, existovala by zde vedle brzdy působící věcně (přijímání zákonů) i brzda působící osobně. Rovnováha mezi oběma mocemi by byla porušena ve prospěch moci zákonodárské, což by se mohlo v krajních případech projevit i jako určitá forma závislosti. Ustavování soudců prostřednictvím zákonodárského sboru lze tudíž sotva považovat za takový způsob jejich ustavování, který by byl zárukou soudcovské nezávislosti. Proto se v právních řádech vyskytuje jen ojediněle (např. ve Švýcarsku)⁷.

Teoreticky možný je i způsob ustavování soudců do funkcí prostřednictvím soudní moci. V takovém případě by se ale ze soudcovského sboru vytvářela uzavřená skupina a nebylo by vyřešeno prvotní ustavování soudců, což by znamenalo zásadní problém při každé reorganizaci soudnictví, takže v praxi je tento způsob neuskutečnitelný.

⁷ dílo cit. v pozn. 1 – strana 100

Nejvíce rozšířený způsob ustavování soudců je jejich jmenování hlavou státu nebo jiným vrcholným představitelem výkonné moci (např. ministrem spravedlnosti). Tento způsob představuje určitou brzdu, kterou výkonná moc působí proti moci soudní. Další takovou brzdou je i výkon justiční správy, k níž mimo jiné patří i příprava na soudcovskou funkci a výběr vhodného kandidáta. Soustředění justiční správy a pravomoci jmenovat soudce v jedné ruce by mohlo vést k porušení rovnováhy mezi státními mocemi ve prospěch moci výkonné. Proto je žádoucí, aby soudce jmenoval někdo jiný než ústřední orgán justiční správy. Většina států se přiklání k jejich jmenování hlavou státu, které umožňuje i určitou kontrolu postupu justiční správy při výběru kandidátů a které současně odpovídá i společenskému významu soudcovské funkce. Výhody tohoto způsobu jmenování jsou výrazné v případě těch států, v nichž hlava státu má samostatné postavení, oddělené od jiných orgánů výkonné moci. Jmenování soudce hlavou státu (s tím, že jí není za výkon své funkce odpovědný) je způsobem ustavení soudce, který lze považovat za záruku soudcovské nezávislosti⁸.

Výše uvedený způsob ustavování soudců má přesto jeden nedostatek, kterým je přílišná ingerence výkonné moci vůči moci soudní. Proto jsou hledány i další způsoby ustavování soudců, které by ještě více zmírnily tuto ingerenci. Jako příklad je možno uvést soudcovské rady, ať už přímo s jmenovací pravomocí nebo pouze s pomocnou funkcí při ustavování soudců.

⁸ dílo cit. v pozn. 1 – strana 101

2.2 Způsob ustavování soudců ve vybraných evropských státech a USA

Angličtí soudci z povolání a smírčí soudci jsou do svých funkcí jmenováni královnou, na návrh lorda kancléře, popřípadě předsedy vlády.

Ve Spojených státech amerických je situace podstatně složitější. Soudci federálních soudů jsou jmenováni prezidentem USA na radu a se souhlasem senátu. Soudci všech obecných federálních soudů a většiny zvláštních soudů jsou jmenováni na doživotí, resp. americká Ústava stanoví, že jsou jmenováni na dobu „dokud se budou řádně chovat“. Jen u některých federálních soudů je funkční období jmenovaných soudců částečně omezeno, to je však nutné považovat za výjimku. Díkce Ústavy je vykládána tak, že federální soudci ustavení na doživotí mohou být z funkce odvoláni pouze na základě trestního řízení. Způsob ustavování soudců v jednotlivých státech je rozdílný. V některých státech jsou soudci jmenováni, ve většině států jsou však voleni. Ve státech, kde jsou jmenováni, jsou ustavováni guvernérům a příslušným zákonodárným sborem. Ve státech, kde je uplatňován princip volitelnosti soudců, jsou tito voleni buď zákonodárným sborem, nebo dokonce přímo občany.

Francouzští soudci jsou zase jmenováni natrvalo prezidentem republiky na návrh Nejvyšší rady soudců.

Praxe ustavování soudců v Německu je poněkud komplikovanější vzhledem k tomu, že soudcovský zákon rozlišuje soudce ustanovené na zkoušku, soudce na určitý čas, soudce činné na základě příkazu a soudce ustanovené na doživotí. Ke jmenování na doživotí může dojít nejdříve po třileté, nejpozději šestileté činnosti ve funkci soudce na zkoušku. Soudce jmenuje spolkový prezident na návrh ministra spravedlnosti a soudcovského volebního sboru⁹.

⁹Schelleová, I. – Schelle, K.: Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), EUROLEX BOHEMIA s.r.o. Praha 2004 – strana 484

2.3 Způsob ustavování soudců v České republice

Vzhledem ke způsobu ustavování musíme v České republice rozlišovat soudce Ústavního soudu, soudce obecných soudů a přísedící. Základní ustanovení o ustavování soudců Ústavního soudu nalezneme v ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „Ústava ČR“) a další úprava je obsažena v zákoně č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Základní ustanovení o ustavování soudců obecných soudů se nachází taktéž v Ústavě ČR a dále v zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (dále jen „zákon o soudech a soudcích“). Možnost, aby se na rozhodování soudů podíleli vedle soudců i přísedící, je stanovena v Ústavě ČR. Podrobná úprava ustavování přísedících je obsažena v zákoně o soudech a soudcích.

Ustavování soudců Ústavního soudu

Způsob ustavování soudců Ústavního soudu je upraven v článku 84 odst. 2 Ústavy ČR („Soudce Ústavního soudu jmenuje prezident republiky se souhlasem Senátu“). Soudce Ústavního soudu je tedy do své funkce jmenován prezidentem republiky. Jmenování je provedeno prezidentovým pověřením – dekretem, který je předán jmenovanému soudci. Jedná se o analogickou proceduru, jakou jsou do svých funkcí jmenováni i další ústavní činitelé (členové vlády, soudci soustavy obecných soudů, prezident a viceprezident Nejvyššího kontrolního úřadu a členové Bankovní rady České národní banky) i další osoby, jmenované do svých funkcí prezidentem republiky.

Pro jmenování soudce Ústavního soudu vyžaduje Ústava ČR souhlas Senátu. Z dikce ustanovení článku 84 odst. 2 Ústavy ČR vyplývá, že souhlas Senátu musí být dán předtím, než prezident republiky soudce Ústavního soudu jmenuje. Rozhodujícím aktem je jmenování. Jedná se tedy o

předchozí souhlas, fakticky o souhlas s kandidátem. Tomu odpovídá i ustanovení § 6 zákona o Ústavním soudu : „Prezident republiky si vyžádá od Senátu souhlas ke jmenování soudce. Není-li souhlas dán do 60 dnů poté, kdy si jej prezident republiky vyžádal, jen proto, že Senát v uvedené lhůtě o věci nehlasoval, platí, že k jmenování soudce souhlas dal.“.

Právním řádem není řešen mechanismus navrhování, popřípadě i výběru kandidátů na funkce soudce Ústavního soudu.

Jmenování soudců Ústavního soudu prezidentem republiky nepodléhá kontrasignaci předsedou vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Prezident republiky tuto pravomoc vykonává na základě článku 62 písm. e) Ústavy ČR. Podle téhož ustanovení (také podle § 2 zákona o Ústavním soudu) jmenuje prezident republiky též předsedu a místopředsedy Ústavního soudu.

Po jmenování musí soudce Ústavního soudu složit slib do rukou prezidenta republiky. Slib soudce Ústavního soudu zní : „Slibuji na svou čest a svědomí, že budu chránit neporušitelnost přirozených práv člověka a práv občana, řídit se ústavními zákony a rozhodovat podle svého nejlepšího přesvědčení nezávisle a nestranně.“. Teprve složením slibu se soudce Ústavního soudu ujímá své funkce. Pokud by soudce odmítl slib složit nebo by složil slib s výhradou, hledí se na něho, jako by nebyl jmenován (článek 85 Ústavy ČR).

V ustanovení článku 84 odst. 1 Ústavy ČR je stanoveno, že Ústavní soud se skládá z 15 soudců, kteří jsou jmenováni na dobu deseti let. To znamená, že funkční období soudce Ústavního soudu je desetileté a tato lhůta je individuální pro každého soudce. Ústava ČR však neupravuje přesný okamžik, od kterého se tato lhůta odvíjí. V úvahu přichází jak okamžik jmenování, tak okamžik složení slibu. Ústava ČR neomezuje kolikrát může být soudce Ústavního soudu do této funkce jmenován. To tudíž nevylučuje možnost jmenovat jednoho a téhož soudce soudem Ústavního soudu opakovaně. I když soudce Ústavního soudu bude opětovně

jmenován a bude fakticky ve funkci soudce Ústavního soudu pokračovat, jmenovací akt musí proběhnout a po něm musí i opakovaně jmenovaný soudce složit Ústavou ČR předepsaný slib.

Prezident republiky soudce Ústavního soudu jmenuje, nemá však právo je odvolávat. K uvolnění funkce soudce Ústavního soudu dojde zánikem jeho funkce. Důvody zániku vyplývají jednak z Ústavy ČR (uplynutí doby, ztráta volitelnosti do Senátu, ztráta bezúhonnosti – pravomocné odsouzení pro trestný čin) a jednak ze zákona o Ústavním soudu - § 7¹⁰.

Ústavní soud České republiky zahájil svou činnost dne 15. července 1993, kdy prezident republiky jmenoval do funkce dvanáct z patnácti soudců tohoto soudu (§ 149 zákona o Ústavním soudu), a to, s ohledem na neexistenci Senátu, se souhlasem Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Později byl soudcovský sbor Ústavního soudu doplněn na plný počet patnácti soudců a v současnosti je ústavních soudců čtrnáct.

Proces ustavování soudců Ústavního soudu je v České republice složitou politickou záležitostí, ve které se odráží politické smýšlení prezidenta republiky a Senátu, a pokud mají tyto dvě strany rozdílné názory na kandidáty na soudce Ústavního soudu, je jejich ustanovení velice komplikované. I z tohoto důvodu není v současnosti soudcovský sbor Ústavního soudu kompletní.

Ustavování soudců obecných soudů

Soudci obecných soudů jsou ustavováni podle článku 93 odst. 1 Ústavy ČR, který zní : „Soudce je jmenován do funkce prezidentem republiky bez časového omezení. Své funkce se ujímá složením slibu“. Na tento článek navazuje i § 63 zákona o soudech a soudcích. Obdobně jako soudci Ústavního soudu jsou tedy i soudci obecných soudů do své funkce jmenováni prezidentem republiky.

¹⁰ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky – Komentář – 1. díl, Linde Praha a.s. 1998 – strana 284

Na rozdíl od soudců Ústavního soudu, k jejichž jmenování musí mít prezident republiky souhlas Senátu (článek 84 odst. 2 Ústavy ČR), nevyžaduje Ústava ČR účast Parlamentu nebo jeho části na jmenování soudců obecných soudů. Rozhodnutí prezidenta republiky, jímž jmenuje soudce obecných soudů, vyžaduje ale ke své platnosti spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády [článek 63 odst. 1 písm. i), odst. 3 Ústavy ČR]¹¹. Podle ustanovení článku 63 odst. 4 Ústavy ČR nese za rozhodnutí prezidenta republiky o jmenování soudců odpovědnost vláda.

Další podrobnosti o postupu přípravy jmenování do funkce soudce nejsou stanoveny žádným předpisem. Způsob výběru kandidátů na jmenování do soudcovské funkce z řad osob splňujících zákonem stanovené předpoklady pro funkci soudce a konkrétní postupy vedoucí ke konečnému aktu jmenování prezidentem a jeho kontrasignace probíhá na základě ustálené praxe a podle dohody všech zúčastněných orgánů. Návrhy na jmenování z řad justičních čekatelů, kteří úspěšně absolvovali přípravnou službu zakončenou odbornou justiční zkouškou a kteří splňují i další zákonem stanovené předpoklady, nebo z řad dalších kandidátů ucházejících se při splnění všech stanovených předpokladů, včetně již dříve úspěšně složené zkoušky, která je zákonem, nebo na základě rozhodnutí ministra spravedlnosti postavena naroveň odborné justiční zkoušce, předkládají předsedové krajských soudů, v jejichž obvodu působnosti by měli budoucí soudci vykonávat funkci, ministru spravedlnosti, který po posouzení všech okolností předkládá návrhy k dalšímu přezkoumání Kanceláři prezidenta České republiky.

Na jmenování soudcem není právní nárok ani při splnění všech zákonem stanovených předpokladů¹². Součástí „příhlášky k přijetí do přípravné služby justičního čekatele“ je dokonce i následující prohlášení : „7. Prohlašuji, že jsem si plně vědom(a), že nabídku místa výkonu funkce

¹¹ dílo cit. v pozn. 10 – strana 316

¹² Kocourek, J. – Záruba, J.: Zákon o soudech a soudcích – zákon o státním zastupitelství a předpisy související, C. H. Beck Praha 2004 – strana 241

justičního (právního) čekatele určuje příslušný krajský soud nebo krajské státní zastupitelství, že absolvování přípravné služby (čekatelské praxe) u konkrétního soudu nebo státního zastupitelství nezakládá žádný nárok na určení budoucího místa výkonu funkce soudce nebo státního zástupce, a že na případné budoucí jmenování do funkce soudce nebo státního zástupce není, ani při splnění všech stanovených podmínek, právní nárok.¹³ Jmenování soudců je z hlediska prezidenta republiky rozhodovacím procesem a nikoli automatismem, prezident republiky má možnost rozhodnout se na základě vlastní úvahy, že soudce nejmenuje¹³. Existuje ovšem i názor opačný, který zastává např. Soudcovská unie ČR. Podle tohoto názoru, je třeba kogentní ústavní normu, že prezident republiky „jmenuje soudce“ bezpochyby vykládat zároveň jako oprávnění hlavy státu učinit tento jmenovací akt a jako její povinnost takto konat. Prezident republiky tedy podle tohoto názoru nemá možnost rozhodnout se na základě vlastní úvahy, že soudce nejmenuje¹⁴.

Soudce je do své funkce jmenován bez časového omezení, natrvalo (článek 93 odst. 1 Ústavy ČR, § 61 odst. 1 zákona o soudech a soudcích). Tímto ustanovením se sleduje posílení soudcovské nezávislosti, kdy se soudci vytváří stav jistoty v podobě stabilního zařazení v soudcovské funkci¹⁵. Důsledně vzato, doba, na kterou je soudce jmenován, však zcela bez omezení není. Podle ustanovení § 94 písm. a) zákona o soudech a soudcích zaniká funkce soudce uplynutím kalendářního roku, v němž soudce dosáhl 70 let věku. Jmenování soudce do funkce na dobu bez časového omezení nelze interpretovat ani tak, že funkce soudce nemůže zaniknout některým ze zákonem stanovených důvodů i dříve. Dikci je proto třeba rozumět především tak, že výkon funkce soudce a jeho pracovní vztah nelze určit předem na dobu kratší, resp. analogicky s obecnou úpravou

¹³ Odpověď prezidenta republiky na otevřený dopis Soudcovské unie ČR prezidentu republiky k problematice jmenování nových soudců (16. března 2005)

¹⁴ Otevřený dopis Soudcovské unie ČR prezidentu republiky k problematice jmenování nových soudců (14. března 2005)

¹⁵ dílo cit. v pozn. 10 – strana 316

pracovního poměru na dobu určitou. Soudci je garantováno, že nenastane-li na jeho straně ztráta některého z předpokladů pro zastávání funkce, nebo nedopustí-li se takového jednání, pro které by byl odvolán z funkce v kárném řízení, nebo nenastanou-li okolnosti, pro které bude rozhodnuto o jeho nezpůsobilosti k výkonu funkce, nebo nevzdá-li se funkce ze své vůle, bude jeho pracovní vztah trvat po celou dobu do dosažení stanovené věkové hranice, aniž lze toto pravidlo jakýmkoliv jiným způsobem omezit¹⁶.

Stejně jako soudce Ústavního soudu, ujímá se i soudce obecného soudu své funkce složením slibu (článek 93 odst. 1 věta druhá Ústavy ČR). Podrobnosti ohledně slibu však nejsou na rozdíl od soudců Ústavního soudu upraveny Ústavou ČR ale ustanovením § 62 zákona o soudech a soudcích. Složení slibu je po jmenování druhým krokem v rámci ustavování soudců nezbytným k tomu, aby soudce byl způsobilý vykonávat svou funkci. Složení slibu bezprostředně souvisí se samotnou další existencí funkce soudce po jejím vzniku a je podmínkou pro možnost činit v rámci ustavování do funkce další zákonem předepsané úkony. Odmítne-li totiž jmenovaný soudce zákonem stanovený slib složit, nebo slib složí, ale s výhradou k jeho obsahu, má tato skutečnost za následek zánik funkce. Na takovou osobu se v důsledku toho hledí, jako by nebyla jmenována do funkce soudce. Hodlal-li by ten, kdo slib složit odmítl, nebo jej složil s výhradou, opětovně získat funkci soudce, musel by projít kompletně celým procesem ustavování do funkce, a to včetně opakování slibu. Slib skládají soudci do rukou prezidenta republiky, tedy osoby, která je jediná ze zákona oprávněna soudce do funkce jmenovat. Slib soudce obecného soudu zní : „Slibuji na svou čest a svědomí, že se budu řídit právním řádem České republiky, že jej budu vykládat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a že v souladu s ním budu rozhodovat nezávisle, nestranně a spravedlivě.“.

Pokud jde o právní povahu slibu jako zákonem přesně formulovaného prohlášení, podmiňujícího možnost pokračovat v procesu

¹⁶ dílo cit. v pozn. 12 – strana 239

ustavování do funkce, je třeba poznamenat, že jde v podstatě pouze o slavnostní prohlášení před zákonem určeným subjektem, jímž se jmenovaný soudce přihlašuje k plnění povinností spojených s budoucím výkonem funkce. Vzhledem k tomu, že obsah slibu je formulován v podstatě shodně s povinnostmi uloženými zákonem o soudech a soudcích v jiných konkrétních ustanoveních (srov. § 79 odst. 1, § 80 zákona o soudech a soudcích), je možno o porušení slibu hovořit pouze ve spojení s porušením některé ze zákonem samostatně stanovených zvláštních povinností spojených s příslušnou funkcí. Zákon o soudech a soudcích ani jiný související právní předpis také zřejmě proto povinnost dodržovat slib výslovně neukládá a porušení slibu nevymezuje jako samostatný důvod zakládající kárnou odpovědnost. Soudce proto nelze kárně stíhat proto, že porušuje slib, aniž by po věcné stránce nebylo důvodem tvrzené kárné odpovědnosti porušení některé z konkrétních zákonem stanovených povinností se soudcovskou funkcí spojených, obsažených ve slibu¹⁷.

Ustavování přísedících

Ustanovení článku 94 odst. 2 Ústavy ČR jednak zakládá možnost účasti dalších občanů na rozhodování soudů (laiků, přísedících) a jednak zmocňuje zákon, aby podíl těchto dalších občanů na rozhodování soudů stanovil. Toto ústavní ustanovení zároveň znamená, že soudy rozhodují buď jen prostřednictvím soudců (z povolání), nebo i za účasti dalších občanů – přísedících (dříve soudců z lidu).

Ústava ČR termínem „soudce“ rozumí jen osobu splňující kritéria uvedená v článku 93 Ústavy ČR a v zákoně o soudech a soudcích. Termín pro laiky, které do rozhodování soudů připouští, Ústava ČR přímo nestanoví a jejich bližší označení přenechává zákonu.

Účast přísedících při rozhodování soudů vyplývá ze zákona o soudech a soudcích, ze složení soudu i jednotlivých senátů. Postavení

¹⁷ dílo cit. v pozn. 12 – strana 240

přisedících při činnosti soudů vyplývá z občanského soudního řádu a trestního řádu. Soudci a přisedící jsou si při rozhodování rovni.

Přisedící se podílejí na rozhodování soudů, jen pokud soudy rozhodují v prvním stupni. Proto jsou přisedící členy jen okresních a krajských soudů. Přisedící se mohou podílet na rozhodování soudů jen vedle soudců, tzn. jen jako členové senátu, nikdy nemohou rozhodovat sami¹⁸.

Způsob ustavování přisedících stanoví zákon o soudech a soudcích v § 64. Přisedící okresních soudů volí zastupitelstva obcí v obvodu příslušného okresního soudu. V hlavním městě Praze volí přisedící obvodních soudů zastupitelstvo městské části v obvodu příslušného obvodního soudu (§ 64 odst. 1 zákona o soudech a soudcích). Přisedící krajských soudů volí zastupitelstva krajů, jejichž území je alespoň zčásti v obvodu příslušného krajského soudu. V hlavním městě Praze volí přisedící Městského soudu v Praze zastupitelstvo hlavního města Prahy (§ 64 odst. 2 zákona o soudech a soudcích).

Kandidáty do funkce přisedícího navrhuje členové příslušného zastupitelstva. K navrženým kandidátům si zastupitelstvo vyžádá vyjádření předsedy příslušného soudu (§ 64 odst. 3 zákona o soudech a soudcích). Toto stanovisko předsedy příslušného soudu není sice pro zastupitelstvo závazné, je však na místě k němu přihlížet a, zejména je-li negativní, věnovat vzneseným námitkám maximální pozornost. Důvodem je okolnost, že jde o ustavení do funkce, která se bezprostředně podílí na výkonu soudnictví nezávislým soudem, a je proto třeba u těchto osob vyloučit v maximální možné míře vznik byt' i jen pochybnosti o jejich vhodnosti tuto funkci zastávat. Z dikce ustanovení § 64 odst. 3 zákona o soudech a soudcích lze dovést, že platně nelze zvolit kandidáta, k němuž nebylo k dispozici vyjádření předsedy příslušného soudu, neboť nepožádalo-li

¹⁸ dílo cit. v pozn. 10 – strana 320

zastupitelstvo o toto vyjádření, byla volba realizována v rozporu se zákonem¹⁹.

Na rozdíl od soudců obecných soudů, kteří jsou do funkce jmenováni bez časového omezení, je funkční období zvolených přísedících čtyřleté (§ 61 odst. 2 zákona o soudech a soudcích).

Právní úprava slibu přísedících je v zákoně o soudech a soudcích spojena s právní úpravou slibu soudců obecných soudů. To znamená, že pro přísedící platí stejná pravidla jako pro soudce obecných soudů. Jediným rozdílem je, že přísedící skládají slib do rukou předsedy soudu, k němuž byli zvoleni, a pokud je přísedící zvolen znovu, složení slibu neopakuje.

¹⁹ dílo cit. v pozn. 12 – strana 244

3. Osobní záruky soudcovské nezávislosti

3.1 Neodvolatelnost soudce

Mezi osobními zárukami soudcovské nezávislosti má přední místo jeho neodvolatelnost. Možnost zbavit funkce soudce pro obsah jeho rozhodnutí má sankční povahu a právě takové a obdobné sankce mohou představovat podstatné zásahy do soudcovské nezávislosti a obava z nich může mít povahu vlivu, který působí na soudcovu nezávislost negativně. Proto právní úprava neodvolatelnosti soudce pro jeho rozhodování je podstatnou zárukou jeho nezávislosti.

Zásada neodvolatelnosti soudce pro jeho rozhodovací činnost ovšem neznamená, že by se soudce vymykal jakékoliv odpovědnosti. Soudcovská nezávislost je funkční princip a ne privilegium soudcovského stavu, to znamená, že mimo rámec rozhodovací činnosti nemůže odůvodnit soudcovu neodpovědnost. K odvolání soudce z jeho funkce (po dobu jejího trvání) může dojít pouze po provedeném řízení, v němž bude prokázáno, že jsou zde zákonem stanovené důvody pro odvolání. Toto řízení musí proběhnout před objektivním orgánem, kterým je většinou kárný soud či senát (v některých státech plní tuto funkci soudcovská rada)²⁰.

Neodvolatelnost soudců je v českém právním řádu zakotvena v článku 82 odst. 2 Ústavy ČR. Podle tohoto ustanovení nelze soudce proti jeho vůli odvolat nebo přeložit k jinému soudu a výjimky vyplývající zejména z kárné odpovědnosti stanoví zákon. Tento ústavní zákaz odvolat soudce souvisí s ustanovením článku 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Ustanovení článků 81 a 82 Ústavy ČR má obecnou povahu a vztahuje se na všechny

²⁰ dílo cit. v pozn. 1 – strana 102

druhy soudů, to znamená, že i takto vymezený zákaz odvolání soudce se vztahuje na soudce Ústavního soudu i na soudce soudů obecných.

V současné době je možné odvolat soudce obecného soudu proti jeho vůli jen na základě kárného opatření [§ 88 odst. 1 písm. d) zákona o soudech a soudcích], a to po provedeném řízení podle zákona č.7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců (blíže viz kapitola 3.7 kárná odpovědnost soudce).

Soudce Ústavního soudu může být odvolán jen na základě usnesení pléna Ústavního soudu podle § 144 zákona o Ústavním soudu (blíže viz kapitola 3.7 kárná odpovědnost soudce).

Slovo „zejména“ ve větě druhé článku 82 odst. 2 Ústavy ČR však dává prostor zákonodárci, aby zákonnou cestou vytvořil další výjimky ze zásady neodvolatelnosti soudců, které by již nemusely vyplývat z kárné odpovědnosti soudců. Z tohoto důvodu je citované ustanovení Ústavy ČR kritizováno řadou soudců (viz např. Redakční beseda o soudcovské nezávislosti Právní rádce č.7/1993).

3.2 Nepřeložitelnost soudce

Další osobní zárukou soudcovské nezávislosti je jeho nepřeložitelnost. I přeložení soudce, ať již k soudu jiného stupně či instance nebo k soudu v jiném místě, než soudce působí a chce setrvat, může mít sankční povahu a představovat tak postih pro jeho rozhodování. Z toho důvodu přeložení soudce, pokud nejde o přeložení na jeho žádost nebo s jeho souhlasem, by mělo být přípustné jen na základě rozhodnutí kárného soudu či senátu (popř. jiného obdobného orgánu s kárnou působností).

Potřeba přeložení soudce nemá však vždy povahu sankční, ale souvisí i se zajišťováním řádného chodu soudnictví. Proto může být přípustné i v jiných případech, než je provinění soudce. Důvody pro

„nesankční“ přeložení soudce by však měly být taxativně stanoveny v zákoně a současně by právní řád měl poskytovat soudci procedurální možnost jeho obrany v případě, že existenci tohoto důvodu neuznává. Jako zákonný důvod „nesankčního“ přeložení soudce upravují některé právní řády počáteční období jeho funkční činnosti. Jde vlastně o období mezi přípravou na soudcovské povolání a mezi „definitivním“ jmenováním na určité funkční místo, během něhož soudce získává potřebné zkušenosti a kdy je účelné, aby prakticky poznal činnost různých soudů (toto období ovšem musí být časově limitováno). Jiným důvodem pro přeložení soudce je všeobecná reorganizace soudní soustavy, pokud k ní dojde, převáží zájem na řádném fungování soudnictví. Konečně je zásadně přípustné, aby soudce byl dočasně (tj. na dobu několika měsíců) přidělen k jinému soudu z toho důvodu, že je toho třeba k zajištění řádného chodu soudnictví²¹.

Stejně jako neodvolatelnost soudců i nepřeložitelnost soudců je zakotvena v českém právním řádu v článku 82 odst. 2 Ústavy ČR, kde je mimo jiné stanoveno, že soudce nelze proti jeho vůli přeložit k jinému soudu a že výjimky vyplývající zejména z kárné odpovědnosti stanoví zákon. Jak již bylo výše zmíněno, toto ustanovení má obecnou povahu, a proto se vztahuje na všechny soudce (soudce Ústavního soudu i soudce soudů obecných). Přeložení soudce Ústavního soudu však nepřichází v úvahu, jelikož Ústavní soud existuje jen v jedné instanci a jeho obvod působnosti je celá Česká republika, a tudíž soudce Ústavního soudu není kam přeložit. Z tohoto důvodu se zbylá část této kapitoly týká pouze soudců soudů obecných.

Charakter výjimky z výše uvedené zásady nepřeložitelnosti soudce proti jeho vůli má institut dočasného přidělení soudce bez jeho souhlasu podle ustanovení § 69 zákona o soudech a soudcích. Na základě tohoto

²¹ dílo cit. v pozn. 1 – strana 103

ustanovení může ministr spravedlnosti soudce přiděleného k výkonu funkce k určitému okresnímu soudu podle § 67 zákona o soudech a soudcích (podle tohoto ustanovení přiděluje ministr spravedlnosti soudce s jeho souhlasem po složení slibu k výkonu funkce k určitému okresnímu soudu, čímž se završuje jeho proces ustavování) nebo přeloženého k okresnímu soudu podle § 71 zákona o soudech a soudcích (v tomto případě se jedná o přeložení soudce k výkonu funkce na jiný soud s jeho souhlasem nebo na jeho žádost) přidělit i bez jeho souhlasu k jinému okresnímu soudu. Jde o opatření výjimečné, a proto musí být splněny některé podmínky.

Za prvé dočasně přidělit soudce bez jeho souhlasu lze pouze soudce okresního soudu ke kterémukoliv z ostatních okresních soudů v České republice. Soudce jiného než okresního soudu takto přidělit nelze. Stejně tak nelze takto přidělit soudce okresního soudu ke kterémukoliv soudu vyššímu, ani k jakémukoliv jiné organizační složce státu.

Dále může být takto přidělen soudce na dobu nejdéle 1 roku a bez ohledu na to, na jakou dobu byl soudce takto dočasně přidělen, nelze ho po skončení tohoto dočasného přidělení opětovně dočasně přidělit bez jeho souhlasu nejméně po dobu pěti let.

Jako další podmínku zavádí zákon o soudech a soudcích souhlas předsedů obou dotčených soudů s dočasným přidělením soudce.

Zásadní podmínka, která musí být taktéž splněna, spočívá v tom, že není možné jinak zajistit u soudu, ke kterému má být soudce dočasně přidělen, řádný výkon soudnictví. Posouzení toho, zda je tato podmínka splněna, nezávisí ovšem pouze na tom, jaký je objektivně stav vyřizování věcí u konkrétního okresního soudu, ale též na tom, zda nelze nápravy dosáhnout jinak, tedy změnou rozvrhu práce, realizací dočasných přidělení soudců kteréhokoliv ze soudů s jejich souhlasem, přeložením některých soudců, posílením administrativního aparátu, zlepšením vybavení soudu administrativní technikou apod. Je třeba mít na zřeteli, že jde skutečně o

mimořádné opatření a že je proto vždy třeba před jeho použitím vyčerpát veškeré možné další možnosti.

V neposlední řadě je také ministrowi spravedlnosti uloženo, aby při rozhodování o dočasném přidělení bez souhlasu soudce přihlížel k osobním a rodinným poměrům soudce.

Samozřejmě má soudce takto dočasně přidělený obdobná práva jako soudce přidělený se svým souhlasem (např. na přiměřené ubytování na náklady státu v sídle soudu, k němuž byl dočasně přidělen)²².

Další výjimkou je možnost přeložit soudce k jinému soudu i bez jeho souhlasu podle ustanovení § 72 zákona o soudech a soudcích. Podle prvního odstavce tohoto ustanovení lze soudce i bez jeho souhlasu nebo žádosti přeložit na jiný soud, dojde-li zákonem ke změně v organizaci soudů nebo ke změně obvodů soudů a nelze-li řádný výkon soudnictví zajistit jinak.

Zákonem provedenou změnou v organizaci soudů se rozumí změna v organizaci zákonem o soudech a soudcích stanovené struktury soudní soustavy. O takovou změnu proto nejde v případech, kdy by došlo pouze ke změně vnitřní organizační struktury soudu. Ke splnění podmínky pro přeložení bez souhlasu soudce nebo bez jeho žádosti je pak nezbytné, aby změny v organizaci soudů nebo v obvodech působnosti soudů byly provedeny zákonem nebo ústavním zákonem. Podmínka proto není splněna v případech, kdy by uvedené změny vyplynuly z úpravy provedené právním předpisem nižší právní síly. Stejně tak není tato podmínka splněna v případech změn realizovaných v důsledku jakéhokoliv resortního opatření, či rozhodnutí, bez ohledu na to, kdo by takové rozhodnutí vydal.

Současně s podmínkou popsanou v předchozím odstavci musí být splněna i podmínka druhá a to, že nelze řádný výkon soudnictví zajistit jinak. K přeložení soudce bez jeho souhlasu nebo žádosti nestačí proto např.

²² dílo cit. v pozn. 12 – strana 262

pouze to, že se zákonem změnila organizace soudní soustavy, lze-li řádný výkon soudnictví za změněných podmínek zajistit jiným způsobem.

Použití výjimečného přeložení bez souhlasu nebo žádosti soudce je dále omezeno v odstavci druhém popisovaného ustanovení okruhem soudů, k nimž lze takto soudce přeložit, a dobou, v níž lze takové přeložení realizovat. Soudce lze proto takto přeložit pouze

- a) na jiný soud téhož stupně v rámci obvodu soudu o jeden stupeň vyššího (např. přeložení z jednoho okresního soudu na okresní soud jiný spadající do působnosti téhož krajského soudu), nebo
- b) na jiný soud o jeden stupeň nižší, který se nalézá v obvodu soudu, k němuž je překládán soudce přidělen nebo přeložen (např. přeložení soudce krajského soudu k okresnímu soudu v obvodu jeho působnosti),
- c) do šesti měsíců ode dne nabytí účinnosti zákona, kterým došlo buď ke změně v organizaci soudů, nebo v obvodech soudů, nebo k oběma změnám současně.

Na soud vyššího stupně soudce bez jeho souhlasu nebo žádosti přeložit nelze. Takové opatření lze učinit pouze se souhlasem soudce nebo na jeho žádost (§ 72 odst. 2 poslední věta zákona o soudech a soudcích).

Z odstavce 3 § 72 zákona o soudech a soudcích vyplývá zákaz opakovaného přeložení soudce z téhož důvodu. Lze proto dovodit, že opatření v podobě přeložení soudce bez jeho souhlasu nebo žádosti lze realizovat opakovaně v případech, kdy následně po nuceném přeložení vznikne důvod nový, např. nová zákonná změna organizace soudů, nebo po této změně, která byla důvodem pro nucené přeložení soudce, byla přijata zákonná změna obvodů soudů, či naopak. Zákaz opakovaného přeložení soudce bez jeho souhlasu nebo žádosti není tedy absolutní.

Ustanovení odstavce 2 § 72 zákona o soudech a soudcích upravuje obecně platná pravidla přeložení soudce bez jeho souhlasu nebo žádosti, která se použijí, nestanoví-li zvláštní právní předpis jinak. Zvláštní úpravu tohoto přeložení soudce obsahuje ustanovení § 123 zákona č. 150/2002 Sb.,

soudní řád správní (dále jen „soudní řád správní“). Podle tohoto ustanovení dojde-li zákonem ke změně v organizaci soudů působících ve správním soudnictví nebo ke změně obvodů soudů a nelze-li řádný výkon soudnictví zajistit jinak, lze soudce přiděleného nebo přeloženého k výkonu funkce ke krajskému soudu i bez jeho souhlasu nebo žádosti přeložit na jiný krajský soud nebo k Nejvyššímu správnímu soudu, jsou-li splněny podmínky podle § 122 soudního řádu správního. Obdobně lze soudce přiděleného nebo přeloženého k výkonu funkce k Nejvyššímu správnímu soudu přeložit na krajský soud.

Odstavec 4 § 72 zákona o soudech a soudcích upravuje platové nároky soudce, který byl ze zákonných důvodů přeložen bez souhlasu nebo žádosti. Soudce, který byl přeložen podle odstavců 1 a 2 § 72 zákona o soudech a soudcích, náleží dosavadní plat podle zvláštního právního předpisu (zákon č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve znění pozdějších předpisů), je-li vyšší než plat, který by mu náležel při přeložení podle § 71 zákona o soudech a soudcích²³.

3.3 Neslučitelnost soudcovské funkce s jinými funkcemi a činnostmi

Zárukou soudcovské nezávislosti jsou také ustanovení o neslučitelnosti funkce soudce s jinými funkcemi a činnostmi. Důvody existence tohoto institutu jsou dvojího druhu. Především je výkon soudcovské funkce, kterou je třeba považovat za funkci ústavní, neslučitelný s jakoukoli jinou ústavní funkcí, jakož i funkcí ve veřejné správě. Tato

²³ dílo cit. v pozn. 12 – strana 267

zásada je důsledkem požadavků dělby moci ve státě a z hlediska soudcovské nezávislosti sleduje, aby rozhodování soudů nebylo ovlivněno hledisky zastávanými jinými státními orgány. Druhým typem důvodů je neslučitelnost soudcovské činnosti s jinou výdělečnou činností, až na výjimky stanovené v zákoně. Tato inkompatibilita sleduje, aby soudce byl oproštěn od zájmů, které by mohly mít povahu vlivů ohrožujících jeho nezávislost²⁴.

Základním ustanovením českého právního řádu, které upravuje neslučitelnost funkce soudce s jinými funkcemi a činnostmi, je článek 82 odst. 3 Ústavy ČR. V tomto článku je stanoveno, že funkce soudce není slučitelná s funkcí prezidenta republiky, člena Parlamentu ani s jakoukoli funkcí ve veřejné správě. Dále tento článek odkazuje na zákon, který stanoví, se kterými dalšími činnostmi je výkon soudcovské funkce neslučitelný. Ustanovení tohoto článku se vztahuje na soudce všech soudů obecných i na soudce Ústavního soudu. Výčet činností, se kterými je funkce soudce neslučitelná, je obsažen pro soudce Ústavního soudu v zákoně o Ústavním soudu a pro soudce obecných soudů a přísedící v zákoně o soudech a soudcích.

Neslučitelnost funkce soudce s funkcí prezidenta republiky souvisí s tím, že soudci jsou jmenováni prezidentem republiky. Soudce není ovšem zbaven pasivního volebního práva a má, jako každý jiný občan, právo na přístup k voleným a jiným veřejným funkcím (článek 21 odst. 4 Listiny základních práv a svobod). Nic proto nebrání tomu, aby soudce byl zvolen prezidentem republiky. V takovém případě zaniká jeho funkce soudce složením slibu prezidenta republiky (článek 55 Ústavy ČR).

Soudce může být volen i senátorem nebo poslancem. V obou těchto případech dává ústavní úprava přednost tomu, že soudcové obecných soudů se rozhodli k trvalému výkonu svého soudcovského úřadu před dočasnými

²⁴ dílo cit. v pozn. 1 – strana 104

funkcemi v Ústavě ČR vyjmenovanými, které jsou spojeny s politickou činností. Z dikce Ústavy ČR vyplývá, že zůstal-li by soudce ve své funkci i v době zvolení poslancem či senátorem, musel by se vzdát své dosavadní funkce, jinak by vznikl po zvolení důvod zániku uvedených funkcí podle článku 25 písm. f) Ústavy ČR, neboť by nastal důvod k neslučitelnosti obou funkcí. Účast soudce ve volební kampani by ovšem nesměla být v rozporu s omezením stanoveným v zákoně o soudech a soudcích²⁵.

V zákoně o soudech a soudcích je neslučitelnost soudcovské funkce s jinými funkcemi a činnostmi upravena v § 74 odst. 2, který je následujícího znění : „Funkce soudce není slučitelná s funkcemi a činnostmi, o nichž tak stanoví zákon. S výjimkou funkce předsedy soudu nebo místopředsedy soudu nesmí soudce současně s výkonem funkce soudce zastávat žádnou jinou funkci ve veřejné správě. Funkce přisedícího není slučitelná s funkcí člena komory Parlamentu, jakož i s jinými činnostmi, o nichž to stanoví zákon.“.

Funkce, se kterými není funkce soudce slučitelná, jsou stanoveny v článku 82 odst. 3 Ústavy ČR. Zákon o soudech a soudcích zakotvuje pouze výjimku, která spočívá v tom, že umožňuje soudcům vykonávat funkci předsedy soudu nebo místopředsedy soudu, i když je na základě ustanovení § 119 odst. 2 zákona o soudech a soudcích předseda soudu a místopředseda soudu orgánem státní správy soudů, a tudíž vykonávají funkci ve veřejné správě.

Činnosti, které nejsou slučitelné s funkcí soudce, jsou obsaženy v ustanovení § 85 zákona o soudech a soudcích, ale také v ustanovení § 80 odst. 5 písm. b) zákona o soudech a soudcích. Podle prvně jmenovaného ustanovení soudce nesmí ode dne, který je stanoven jako den nástupu do funkce, až do zániku funkce soudce kromě výkonu funkce soudce a funkcionáře soudu, anebo činností spojených s dočasným přidělením

²⁵ dílo cit. v pozn. 10 – strana 276

k Ministerstvu spravedlnosti nebo k Justiční akademii, zastávat žádnou jinou placenou funkci ani vykonávat jinou výdělečnou činnost s výjimkou správy vlastního majetku a činnosti vědecké, pedagogické, literární, publicistické a umělecké a činnosti v poradních orgánech Ministerstva spravedlnosti, vlády a v orgánech komor Parlamentu, a to za předpokladu, že taková činnost nenarušuje důstojnost soudcovské funkce nebo neohrožuje důvěru v nezávislost a nestrannost soudnictví. Tento výčet výjimečně povolených výdělečných činností je výčtem taxativním a výkon těchto činností je po splnění v tomto ustanovení stanovených podmínek povolen ze zákona, k jejich výkonu není tudíž třeba žádného zvláštního povolení. Podle ustanovení jmenovaného na druhém místě nesmí soudce působit jako rozhodce nebo zprostředkovatel řešení právního sporu, zastupovat účastníky soudního řízení nebo jako zmocněnec poškozeného nebo zúčastněné osoby v soudním nebo správním řízení, s výjimkou zákonného zastoupení a případů, v nichž půjde o zastupování dalšího účastníka řízení, v němž je účastníkem i sám soudce.

Z věty třetí ustanovení § 74 odst. 2 zákona o soudech a soudcích vyplývá, že funkce přisedícího není slučitelná s funkcí poslance nebo senátora Parlamentu České republiky. Rozšíření výčtu funkcí, které jsou inkompatibilní s funkcí přisedícího, je možné pouze v důsledku přijetí případné zvláštní právní úpravy. Funkce přisedícího je však, na rozdíl od funkce soudce, slučitelná s výkonem placených funkcí ve veřejné správě i s výkonem jakékoliv jiné výdělečné činnosti²⁶.

Pro soudce Ústavního soudu je základním ustanovením o neslučitelnosti funkce soudce s jinými funkcemi a činnostmi též ustanovení článku 82 odst. 3 Ústavy ČR. Zákonná úprava dalších činností, které jsou neslučitelné s funkcí soudce Ústavního soudu je obdobná jako u soudců obecných soudů a je obsažena v ustanovení § 4 odst. 3 a 4 zákona o

²⁶ dílo cit. v pozn. 12 – strana 273

Ústavním soudu. Podle odstavce 3 výše zmíněného ustanovení je výkon funkce soudce neslučitelný s jinou placenou funkcí nebo jinou výdělečnou činností, s výjimkou správy vlastního majetku, činnosti vědecké, pedagogické, literární a umělecké, pokud taková činnost není na újmu funkce soudce, jejího významu a důstojnosti a neohrožuje důvěru v nezávislost a nestrannost rozhodování Ústavního soudu. V odstavci 4 téhož ustanovení je navíc stanoveno, že výkon funkce soudce je neslučitelný též s členstvím v politické straně nebo v politickém hnutí. Ve sporných případech neslučitelnosti funkce soudce s jinými funkcemi a činnostmi (podle Ústavy ČR i zákona o Ústavním soudu) se rozhoduje způsobem uvedeným v § 143 zákona o Ústavním soudu.

3.4 Zvláštní úprava pracovníprávního postavení soudců

Za záruku soudcovské nezávislosti je třeba považovat i právní zajištění takového pracovníprávního postavení soudce, které mu umožňuje plně a odpovědně se věnovat soudcovské činnosti. Do okruhu předpisů, jejichž smyslem je dosažení této záruky soudcovské nezávislosti, patří nepochybně ustanovení o jeho hmotném zabezpečení, o odměňování jeho práce, o jeho pracovním režimu a další pracovníprávní ustanovení. Z hlediska předpisů o organizaci soudnictví patří do tohoto okruhu předpisy upravující rozvrh práce, a to z toho hlediska, aby počet případů, které má soudce vyřídit, nepřesahoval jeho (objektivně posuzované) pracovní možnosti²⁷.

²⁷ dílo cit. v pozn. 1 – strana 104

Zvláštní úprava pracovněprávního postavení soudců vyplývá z ustanovení § 84 odst. 4 zákona o soudech a soudcích, ve kterém je vymezen vztah zákoníku práce a ostatních pracovněprávních předpisů a zákona o soudech a soudcích nebo jiných právních předpisů, pokud jde o úpravu práv a povinností spojených s pracovním vztahem soudce. Vztah zákoníku práce a pracovněprávních předpisů a zákona o soudech a soudcích nebo jiných právních předpisů je ve vztahu k pracovnímu vztahu soudce vztahem obecné a zvláštní právní úpravy. Na pracovní vztah soudce se proto použije zákoník práce a ostatní pracovněprávní předpisy ve všech případech, na které nelze vztáhnout některou ze zvláštních úprav obsažených v zákoně o soudech a soudcích nebo v jiných právních předpisech.

Mezi zvláštní úpravu obsaženou v zákoně o soudech a soudcích, která zcela nebo částečně vylučuje možnost aplikovat na pracovní vztah příslušná ustanovení zákoníku práce, lze zahrnout zejména právní úpravu:

- a) vzniku pracovního vztahu,
- b) zániku pracovního vztahu,
- c) změn soudu, u kterého je pracovní vztah vykonáván,
- d) kárné odpovědnosti,
- e) zvláštních povinností spojených s výkonem soudcovské funkce,
- f) odpovědnosti za škodu ve zvláštních případech,
- g) nezpůsobilosti soudce k výkonu funkce,
- h) inkompatibility soudcovské funkce,
- i) dočasného zproštění výkonu funkce,
- j) povinnosti mlčenlivosti,
- k) způsobu stanovování pracovní doby,
- l) podmínek, určení a rozsahu pracovní pohotovosti²⁸.

Obdobně je pracovněprávní postavení řešeno i u soudců Ústavního soudu, a to v ustanovení § 10 zákona o Ústavním soudu.

²⁸ dílo cit. v pozn. 12 – strana 288

Ustanovení o hmotném zabezpečení soudců nalezneme v zákoně o soudech a soudcích v § 75, kde je stanoveno, že stát zabezpečuje nezávislost soudců též jejich hmotným zabezpečením a že platové poměry soudců upravuje zvláštní právní předpis. Tímto zvláštním právním předpisem je zákon č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o platu“). V zákoně o Ústavním soudu ustanovení obdobné ustanovení § 75 zákona o soudech a soudcích nenalezneme, ale zákon o platu se týká i soudců Ústavního soudu.

V zákoně o platu jsou soudci okresního, krajského a vrchního soudu, Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu označováni legislativní zkratkou „soudci“. Podle tohoto zákona náleží soudcům plat a zákonem přiznané náhrady výdajů. S funkcí předsedy a místopředsedy Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu a s funkcí předsedy vrchního soudu spojuje zákon o platu nároky na určená naturální plnění (např. užívání služebního vozidla, užívání přiměřeně vybaveného bytu nebo zřízení a užívání jedné účastnické telefonní stanice). Zcela jsou vyloučeny jakékoliv nenárokové složky platu, resp. jakékoliv požitky spojené s výkonem funkce soudce, o nichž by mohl rozhodovat orgán státní správy soudů. Soudcům proto náleží výhradně a pouze ty náležitosti, které jim přiznává zákon o platu. Plat soudců je určován násobkem platové základny a platového koeficientu. Platová základna činí od 1. ledna do 31. prosince kalendářního roku trojnásobek průměrné nominální měsíční mzdy fyzických osob v nepodnikatelské sféře dosažené podle zveřejněných údajů Českého statistického úřadu za předminulý kalendářní rok. Výše platové základny pro příslušný kalendářní rok vyhláší Ministerstvo práce a sociálních věcí ve Sbírce zákonů sdělením (§ 3 odst. 3 zákona o platu). Výše platového koeficientu je závislá na druhu soudu, ke němuž je soudce přidělen nebo přeložen, a, s výjimkou soudců Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního

soudu, též na délce pro platové účely započitatelné praxe. Platový koeficient se zvyšuje za výkon funkce předsedy senátu, výkon samosoudcovské funkce u krajského soudu, předsedy kolegia vrchního soudu, Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu, místopředsedy soudu a předsedy soudu. Plat soudci náleží též namísto nemocenského po dobu 20 pracovních dnů trvání dočasné pracovní neschopnosti v každém kalendářním roce (§ 34 odst. 4 zákona o platu), dále soudcům náleží plat za zastupování (§ 28 odst. 6 zákona o platu) a za určitých podmínek též plat za práci přesčas (§ 29 zákona o platu)²⁹.

Soudcům Ústavního soudu náleží podle zákona o platu plat, náhrady výdajů a naturální plnění. Plat soudce Ústavního soudu se určuje stejně jako u soudců, tzn. násobkem platové základny a platového koeficientu. Platový koeficient se zvyšuje u místopředsedy a předsedy Ústavního soudu. Soudcům Ústavního soudu dále náleží naturální plnění ve formě užívání služebního vozidla, užívání přiměřeně vybaveného bytu a bezplatného používání prostředků veřejné hromadné dopravy, s výjimkou letecké dopravy. Místopředsedovi a předsedovi Ústavního soudu dále náleží naturální plnění ve formě zřízení a užívání jedné účastnické telefonní stanice. Nárok na plat podle ustanovení § 34 odst. 4 zákona o platu přísluší i soudci Ústavního soudu.

Právní úprava náhrad za vykonávání funkce přisedícího se nachází v ustanovení § 93 zákona o soudech a soudcích. Účelem tohoto ustanovení je však toliko nahradit přisedícímu ušlý výdělek, který by jinak pobíral nebo mohl pobírat, a dále hradit přisedícímu hotové výdaje, které vzniknou vykonáváním funkce přisedícího nebo jiných povinností spojených s touto funkcí. Není tedy účelem výše zmíněného ustanovení zajistit nezávislost rozhodování přisedícího, a proto nelze poskytování těchto náhrad považovat za záruku nezávislosti přisedících.

²⁹ dílo cit. v pozn. 12 – strana 273

Důležitým institutem, který se týká organizace práce soudců, je tzv. rozvrh práce. Právní úprava vnitřní organizace soudů a rozvrhu práce nacházející se v § 40 až 45 zákona o soudech a soudcích je zákonným provedením povinnosti zakotvené v ustanovení článku 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod („Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci“).

Jednotliví soudci u všech článků soustavy obecných soudů jsou zařazeni do soudních oddělení. V rámci těchto oddělení dochází k rozdělení věcí, které mají být projednány a rozhodnuty podle specializace, a to prostřednictvím právě rozvrhu práce. Rozvrh práce vydává na období každého kalendářního roku předseda soudu s tím, že v případě potřeby nového rozdělení prací u soudu, může být rozvrh práce změněn. Rozvrh práce (příp. jeho změna) je vydáván po projednání s příslušnou soudcovskou radou. V rozvrhu práce jsou jmenovitě určeni soudci tvořící senát, samosoudci a další pracovníci soudu a jejich zástupci zařazení do soudních oddělení. Dále je zde stanoveno rozdělení věcí mezi jednotlivé soudní oddělení podle jejich druhu při respektování specializace soudců. Ke zjištění „svého“ zákonného soudce slouží zveřejnění vydaného rozvrhu práce tak, že každý má právo do něho nahlížet a činit si z něj výpisy nebo opisy.

Určení zákonného soudce individuálním vymezením konkrétní věci zamezuje případným nepřipustným vlivům na soudce a současně tak vystupuje do popředí i soudcova nezávislost při rozhodování přidělené věci. Rozhodování o přidělování konkrétních věcí k projednání může vést i k účelovému řešení (přidělování vyššího počtu věcí, přidělení vybraných věcí jen určitým soudcům, nerovnoměrné zatížení soudců apod.). K zamezení těchto negativních vlivů při přidělování věcí je stanoveno projednání rozvrhu práce příslušnou soudcovskou radou. Rozvrh práce je zpracován tak, aby byly vyloučeny jakékoliv individuální zásahy po linii soudní správy, spojené s přidělováním konkrétních věcí jednotlivým soudcům, a tím je realizována zásada zákonného soudce. Důsledně

dodržování této zásady je výraznou zárukou proti subjektivismu, libovůli a nepřijatelnému ovlivňování činnosti soudců³⁰.

V případě Ústavního soudu je situace odlišná. Ústavní soud rozhoduje buď v plénu, které je složeno ze všech soudců Ústavního soudu, nebo v senátech. V jakých případech rozhoduje Ústavní soud v plénu je stanoveno zákonem o Ústavním soudu v § 11 odst. 2 a 3. V ostatních případech rozhoduje Ústavní soud v senátech. Složení senátu je určeno předem (§ 15 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), předem jsou určeni i zastupující členové senátu (§ 18 odst. 1 zákona o Ústavním soudu) a předem je také rozdělena agenda mezi senáty. Rozdělení agendy mezi senáty určí na dobu kalendářního roku předseda Ústavního soudu rozvrhem práce podle pravidel stanovených plénem (§ 16 zákona o Ústavním soudu), přičemž agendu v jednotlivých senátech rozděluje předsedové senátu tak, aby členové senátu byli rovnoměrně zatíženi. Nelze proto vytvářet senáty ad hoc k rozhodnutí o určitém návrhu ani ad hoc měnit složení senátu. Provádí se tím zásada podle čl. 38 Listiny základních práv a svobod, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.³¹

3.5 Imunita soudců

K soudcovské nezávislosti přispívá i institut imunity soudců. Smyslem tohoto institutu je, aby soudce mohl rozhodovat bez obavy z toho, že v případě jeho neúmyslně chybného rozhodnutí bude následovat jeho trestní stíhání. Kdyby soudce tuto obavu pociťoval, mohlo by se to odrazit v jeho rozhodnutí, které by už nemuselo vycházet z nezávislého a nestranného posouzení věci.

³⁰ Stavínková, J. – Hlavsa, P.: *Civilní proces a organizace soudnictví*, Masarykova univerzita Brno a Doplněk Brno 2003 – strana 85

³¹ Mikule, V. – Sládeček, V.: *Zákon o Ústavním soudu – komentář a judikatura k Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod*, EUROLEX BOHEMIA s.r.o. Praha 2001 – strana 72

Imunita soudců obecných soudů je upravena v ustanovení § 76 odst. 1 zákona o soudech a soudcích, které zakládá podmíněnost trestního stíhání soudců. Podle tohoto ustanovení lze soudce pro činy spáchané při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s výkonem této funkce trestně stíhat nebo vzít do vazby jen se souhlasem prezidenta republiky. Souhlas prezidenta republiky k zahájení trestního stíhání musí být dán před prvním úkonem, kterým se trestní stíhání soudce zahajuje. Tato povinnost se vztahuje pouze k trestnímu stíhání soudce pro trestný čin spáchaný při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s jejím výkonem, a to i v případě, že osoba, která jej spáchala, již soudcovskou funkci nevykonává. K zahájení trestního stíhání soudce pro trestný čin, který nebyl spáchán při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s jejím výkonem, není samozřejmě souhlas prezidenta republiky požadován.

Je-li ke stíhání určité osoby podle zákona třeba souhlasu, orgány činné v trestním řízení takový souhlas opatřují od oprávněného orgánu přímo, nikoliv prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti. Požadovaný souhlas k trestnímu stíhání nebo k vzetí do vazby není dán tehdy, jestliže předložené žádosti o jeho vyslovení nebylo vyhověno, resp. jestliže se k žádosti podané k trestnímu řízení příslušným orgánem prezident republiky vyjádřil tak, že souhlas neuděluje. Příslušné orgány trestního řízení proto musí předtím, než dojdou k závěru, že stíhání takové osoby je vyloučeno z uvedeného zákonného důvodu a nelze je zahájit, popř. bylo-li již zahájeno, je nutné je zastavit, předložit věc s návrhem na udělení souhlasu s trestním stíháním prezidentu republiky. Stav, kdy je zřejmé, že je třeba k trestnímu stíhání opatřit souhlas a čeká se na vyžádané vyjádření prezidenta republiky, nebo se v této době odstraňují pochybnosti o tom, zda je souhlasu třeba, pouze dočasně brání zahájení trestního stíhání, nebo brání v pokračování v trestním stíhání v tom smyslu, že nelze provádět jiné úkony, než je právě opatřování souhlasu. Důkazy provedené v této době jsou v dalším řízení nepoužitelné.

Vzniknou-li pochybnosti o tom, zda je ke stíhání určité osoby podle zákona třeba souhlasu, musí orgány činné v trestním řízení předložit věc Nejvyššímu soudu, aby rozhodl podle ustanovení § 10 odst. 2 trestního řádu. Tuto otázku nemohou řešit samostatně jako otázku předběžnou podle ustanovení § 9 odst. 1 trestního řádu.

Je-li trestní stíhání zahájeno, je povinností příslušného orgánu vyrozumět o tom Ministerstvo spravedlnosti a předsedu soudu, u kterého stíhaný soudce vykonává svoji funkci na základě svého přidělení nebo přeložení (§ 76 odst. 2 zákona o soudech a soudcích).

V případě trestního stíhání přisedících není třeba žádného předchozího souhlasu s jeho zahájením jako v případě zahajování trestního stíhání pro zákonem o soudech a soudcích kvalifikované trestné činy proti soudci. Z takové okolnosti vyplývá pro orgány činné v trestním řízení pouze povinnost vyrozumět o zahájení trestního stíhání předsedu soudu, u kterého přisedící vykonává svoji funkci, a zastupitelstvo, které přisedícího do funkce zvolilo³².

Imunitu soudců Ústavního soudu zakotvuje článek 86 Ústavy ČR. V odst. 1 tohoto článku je upravena trestněprávní exempce soudců Ústavního soudu pro „úřední i neúřední“ činy. Jejich trestněprávní postih není možný bez souhlasu Senátu, a to i pro činy, které nejsou spáchané při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s jejím výkonem. Při rozhodování o souhlasu s trestním stíháním soudce Ústavního soudu není Senát vázán žádnou obecně závaznou právní úpravou, žádnými právními kritérii, jeho případné rozhodování by bylo rozhodováním politickým. Odepře-li Senát souhlas, je trestní stíhání navždy vyloučeno. Pro naplnění tohoto ustanovení je však nutná aktivita na straně Senátu, Senát musí souhlas výslovně odepřít. Svým již učiněným rozhodnutím odepřít souhlas (stejně tak jako dát

³² dílo cit. v pozn. 12 – strana 275

souhlas) by měl být vázán i Senát a neměl by mít právo tutéž otázku v budoucnu znovu nastolit. Ústava výslovně hovoří jen o nemožnosti stíhat soudce Ústavního soudu trestně. Nezmiňuje se o možnosti, resp. nemožnosti stíhání za přešupek. Trestněprávní imunita je výjimkou z obecné zásady rovnosti občanů, a proto by měla být vykládána zužujícím způsobem, ale přesto je v ustanovení § 4 odst. 2 zákona o Ústavním soudu vyloučeno stíhání soudce Ústavního soudu i pro přešupek. Soudci Ústavního soudu jsou však odpovědni kárně.

Odstavec 2 výše zmíněného článku řeší zadržení soudce Ústavního soudu v případě, že by byl dopaden při spáchání trestného činu, anebo bezprostředně poté. V takovém případě musí orgán činný v trestním řízení soudce Ústavního soudu zadržet a toto zadržení ihned oznámit předsedovi Senátu. Neobdrží-li orgán činný v trestním řízení od předsedy Senátu do 24 hodin od zadržení souhlas k odevzdání zadrženého soudu, je příslušný orgán povinen zadrženého propustit. Není přitom rozhodné, zdali orgán činný v trestním řízení obdržel od předsedy Senátu výslovný nesouhlas k odevzdání zadrženého soudu nebo zda souhlas neobdržel vůbec. Souhlas, resp. nesouhlas předsedy Senátu je pouze předběžný; na své první následující schůzi Senát rozhodne o přípustnosti trestního stíhání soudce Ústavního soudu s konečnou platností, původním rozhodnutím svého předsedy není přitom vázán.

Odstavec 3 článku 86 Ústavy ČR vymezuje právo soudce Ústavního soudu odepřít svědectví o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem své funkce, a to i poté, kdy přestal být soudcem Ústavního soudu³³.

³³ dílo cit. v pozn. 10 – strana 291

3.6 Právní postih zásahů do soudcovské nezávislosti

K osobním zárukám soudcovské nezávislosti patří i zákonem stanovený zákaz zasahovat do nezávislosti a nestrannosti soudců nebo jakýmkoliv způsobem ovlivňovat jejich rozhodnutí.

V ustanovení článku 82 odst. 1 Ústavy ČR je stanoveno, že soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a že jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat. Ústava tímto způsobem zakazuje jakékoliv ovlivňování soudců při rozhodování ze strany představitelů moci zákonodárné, výkonné nebo ze strany občanů – ať již sliby, korupcí nebo nátlakem či hrozbami. Článek 18 odst. 2 Listiny základních práv a svobod zakazuje petici zasahovat do nezávislosti soudu. Shodné ustanovení obsahuje § 1 odst. 3 zákona č. 85/1990 Sb., o právu petičním. I takový způsob by směřoval k ohrožování nestrannosti soudců. Výše zmíněná ustanovení se vztahují na všechny soudy – soudy obecné i soud Ústavní³⁴.

Obdobné ustanovení nalezneme i v zákoně o soudech a soudcích v § 79 odst. 2. Podle tohoto ustanovení nikdo nesmí narušovat nebo ohrožovat nezávislost a nestrannost soudců a přísedících. I v tomto případě jde o základní obecné ustanovení zakazující každému narušovat nebo ohrožovat nezávislost a nestrannost soudců. Jde o zákaz vztahující se k jakékoliv činnosti, jednání nebo úkonům, bez ohledu na to, zda je lze podřadit např. pod konkrétní skutkovou podstatu trestného činu³⁵.

Zvláštní ochranu soudům a soudcům poskytuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění (dále jen „trestní zákon“).

Přímo je nezávislost soudů a soudců chráněna vymezením trestného činu „Zasahování do nezávislosti soudu“. Skutkovou podstatu tohoto

³⁴ dílo cit. v pozn. 10 – strana 273

³⁵ dílo cit. v pozn. 12 – strana 279

trestného činu nalezneme v ustanovení § 169a, který je zařazen do hlavy třetí (trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných) části druhé trestního zákona, a to do oddílu šestého „Jiná rušení činnosti státního orgánu“. Ustanovení má tuto podobu :

„§ 169a

Zasahování do nezávislosti soudu

(1) Kdo působí na soudce, aby porušil své povinnosti v řízení před soudem, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

(2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 v úmyslu

- a) opatřit sobě nebo jinému značný prospěch, nebo
- b) způsobit značnou škodu nebo jiný zvlášť závažný následek.“

Trestný čin „Zasahování do nezávislosti soudu“ byl do trestního zákona zařazen novelou č. 159/1989 Sb. Jeho objektem je zájem na ochraně nezávislosti soudů a soudců před neoprávněným zasahováním do jejich činnosti a rozhodování a zájem na ochraně zákonného, nestranného a řádného plnění povinností soudců, čímž zákonodárce navazuje na článek 82 odst. 1 Ústavy ČR. Chráněny jsou jak obecné soudy, tak i soud Ústavní.

Pod pojmem „působí na soudce“ ve smyslu tohoto ustanovení je třeba rozumět širokou škálu různých forem neoprávněného ovlivňování soudce s výjimkou fyzického násilí. Může jít o přemlouvání, úplatnou intervenci, podplácení, výhrůžky apod. Trestný čin je dokonán již působením na soudce bez ohledu na to, zda pachatel dosáhne nebo nedosáhne svého cíle.

Povinnosti soudce v řízení, o porušení kterých pachatelé jde, vyplývají z Ústavy ČR, zákona o soudech a soudcích a procesních řádů. Základní povinností je, při vázanosti jedině zákonem, vykládat právní předpisy podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a rozhodovat nestranně, spravedlivě a bez průtahů a pouze na základě skutečností zjištěných v souladu se zákonem.

Řízení před soudem je řízení ve věcech podle občanského soudního řádu, podle trestního řádu, řízení před Nejvyšším správním soudem, řízení před Ústavním soudem a řízení před kárným soudem (zákon č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců). Řízením před soudem není výkon státní správy soudu, sledování rozhodovací činnosti soudů apod. Řízení před soudem je třeba chápat jako celek, nelze jej zužovat pouze na některá stadia řízení.

Pachatelem tohoto činu může být kdokoliv, tedy i pracovník soudu. Úmysl pachatele musí směřovat k porušení povinností soudce. Pokud by někdo působil na soudce tak, aby řádně plnil svoje povinnosti, nepůjde o tento trestný čin.

Soudcem se rozumí nejen soudce z povolání, ale též přísedící, protože tito jsou si se soudci při rozhodování rovni. Ochrana poskytovaná tímto ustanovením se vztahuje i na justiční čekatele, vyšší soudní úředníky, soudní tajemníky, asistenty soudců a soudní vykonavatele, pokud se podílejí na rozhodovací činnosti soudů³⁶.

Soudce je dále nepřímo chráněn řadou dalších ustanovení trestního zákona, jejichž objekt je však odlišný od objektu výše zmíněného trestného činu. Jedná se o následující trestné činy:

- útok na státní orgán (§ 153 a 154 trestního zákona), jehož objektem je zájem na nerušeném, řádném a zákonném výkonu pravomoci státního aparátu a orgánů samosprávy
- útok na veřejného činitele (§ 155 až 157 trestního zákona), jehož objektem je zájem na ochraně nerušeného výkonu pravomoci veřejného činitele, přičemž soudce a přísedící se považují za veřejné činitele za podmínek stanovených v ustanovení § 89 odst. 9 trestního zákona

³⁶ Púry, F. – Rizman, S. – Šámal, P.: Trestní zákon – Komentář, C. H. Beck Praha 2004 – strana 942

- přijímání úplatku, podplácení, nepřímé úplatkářství (§ 160 až 162 trestního zákona), jejichž objektem je zájem na řádném, nestranném, nezištném a zákonném obstarávání věcí obecného zájmu, tedy na ochraně čistoty veřejného života
- pohrdání soudem (§ 169b trestního zákona), jehož objektem je autorita a vážnost soudu, jakož i zájem na včasném a důstojném projednání věci soudem
- maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 171 trestního zákona), jehož objektem je zájem na řádném výkonu rozhodnutí státních orgánů.

3.7 Kárná odpovědnost soudce

Za záruku soudcovské nezávislosti můžeme považovat i zvláštní úpravu kárné odpovědnosti soudce.

Kárná odpovědnost soudců obecných soudů je v českém právním řádu upravena v § 86 až 90 zákona o soudech a soudcích a řízení ve věcech kárné odpovědnosti upravuje zvláštní zákon č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců (dále jen „zákon o řízení ve věcech soudců“).

Soudce je kárně odpovědný za kárné provinění, kterým je zaviněné porušení povinností soudce, jakož i zaviněné chování nebo jednání, jímž soudce narušuje důstojnost soudcovské funkce nebo ohrožuje důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů (§ 86 a 87 zákona o soudech a soudcích).

Za prokázané kárné provinění je možno uložit soudci podle závažnosti kárného provinění některé z těchto kárných opatření uvedených v § 88 odst. 1 zákona o soudech a soudcích:

- a) důtku,
- b) snížení platu až o 25 % na dobu nejvíce 6 měsíců a při opětovném kárném provinění, jehož se soudce dopustil v době před zahlazením kárného opatření, na dobu nejvíce 1 roku,
- c) odvolání z funkce předsedy senátu,
- d) odvolání z funkce soudce.

Od uložení kárného opatření lze upustit, jestliže projednání kárného provinění je postačující. Drobné nedostatky v práci nebo drobné poklesky v chování může orgán státní správy soudů (ministr spravedlnosti, předsedové soudů) vyřídit tím, že je soudci vytkne, je-li to postačující (§ 88 odst. 2 a 3 zákona o soudech a soudcích).

Odpovědnost soudce za kárné provinění zaniká, nebyl-li do 2 let od jeho spáchání podán návrh na zahájení kárného řízení (§ 89 zákona o soudech a soudcích).

Řízení ve věcech kárné odpovědnosti podle zákona o řízení ve věcech soudců se zavede také proti soudci, který se dopustí přestupku a požádá orgán příslušný k projednání přestupku o jeho projednání v kárném řízení. Za přestupek lze v kárném řízení soudci uložit pouze takovou sankci, kterou za přestupek stanoví zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (§ 90 odst. 2 a 3 zákona o soudech a soudcích).

Řízení ve věcech kárné odpovědnosti soudců se vede před kárnými soudy, kterými jsou v 1. stupni Vrchní soud v Praze a Vrchní soud v Olomouci pro soudce přidělené nebo přeložené v době podání návrhu k výkonu funkce k druhému z vrchních soudů a k soudům působícím u soudu se sídlem v obvodu konkrétního vrchního soudu. Kárným soudem v 2. stupni je Nejvyšší soud.

Kárné soudy jednají a rozhodují v kárných senátech složených z předsedy senátu a 4 soudců. Předsedu senátu, jeho zástupce, členy senátu a 5 náhradníků soudců v určeném pořadí jmenuje ze soudců kárného soudu předseda příslušného soudu v dohodě se soudcovskou radou na dobu 3 let.

Návrh na zahájení kárného řízení o kárné odpovědnosti soudce je oprávněn podat

- a) ministr spravedlnosti proti kterémukoliv soudci,
- b) předseda Nejvyššího soudu proti kterémukoliv soudci tohoto soudu a dále proti soudci soudu nižšího stupně jednajícího ve věcech patřících do pravomoci soudů, v nichž je Nejvyšší soud vrcholným soudním orgánem,
- c) předseda Nejvyššího správního soudu proti kterémukoliv soudci tohoto soudu a proti soudci soudu nižšího stupně jednajícího ve věcech patřících do pravomoci soudů, v nichž je Nejvyšší správní soud vrcholným soudním orgánem,
- d) předseda vrchního soudu proti kterémukoliv soudci příslušného vrchního soudu a dále proti soudci soudu nižšího stupně,
- e) předseda krajského soudu proti kterémukoliv soudci příslušného krajského soudu a proti soudci okresního soudu,
- f) předseda okresního soudu proti soudci příslušného okresního soudu a proti soudci jiného okresního soudu.

Návrh na zahájení kárného řízení musí být podán u příslušného kárného soudu ve lhůtě dvou měsíců ode dne, kdy se navrhovatel dozvěděl o kárném provinění, nejpozději do 2 let od jeho spáchání.

Průběh kárného řízení je upraven v § 12 až 19 zákona o řízení ve věcech soudců. Vedle zahájení kárného řízení je upraveno vyloučení soudce kárného senátu, předběžné šetření, přerušování kárného řízení, ústní jednání a rozhodnutí, odvolání, obnova kárného řízení, výkon rozhodnutí a zahlazení kárného postihu.

Pokud kárný senát dojde k závěru, že se soudce dopustil kárného provinění nebo přestupku, rozhodne usnesením a uloží mu kárné opatření.

Proti rozhodnutí kárného senátu vrchního soudu lze podat odvolání do 15 dnů od doručení rozhodnutí. Odvolání vedle soudce, proti němuž se

kárné řízení vede, může podat i návrhováteř a ministr spravedlnosti. O odvolání rozhoduje kárný senát Nejvyššího soudu. Odvolací kárný soud odvolání zamítne nebo rozhodne tak, že napadené rozhodnutí zcela nebo zčásti zruší a rozhodne sám ve věci. Proti rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího soudu není odvolání přípustné.

Soudce může do 3 let od právní moci rozhodnutí kárného senátu podat návrh na obnovu kárného řízení. Jiné opravné prostředky proti pravomocnému rozhodnutí v kárném řízení nejsou přípustné.

Opatření potřebná k výkonu uloženého kárného opatření provede příslušný orgán státní správy soudů.

Není-li v zákoně o řízení ve věcech soudců stanoveno něco jiného nebo nevyplývá-li z povahy věci něco jiného, použijí se v kárném řízení přiměřeně ustanovení trestního řádu³⁷.

Zákon o řízení ve věcech soudců upravuje i řízení o způsobilosti soudce vykonávat svou funkci.

Ústava ČR a zákon o Ústavním soudu zaručují soudci Ústavního soudu rozsáhlou imunitu za účelem garantovat jeho nezávislost. Zároveň je však vytvořen odpovědnostní mechanismus s cílem působit jako ultima ratio v případech vážného obecně morálního, profesně etického, případně jiného provinění. Tento mechanismus je vytvořen způsobem, jehož zřetelnou snahou je minimalizovat možné vnější zásahy do působení Ústavního soudu.

Kárná odpovědnost soudců Ústavního soudu je upravena v části čtvrté (§ 132 až 144) zákona o Ústavním soudu, která je nazvána „Kárné provinění a kárné řízení“.

Soudce je kárně odpovědný za kárné provinění (§ 132 zákona o Ústavním soudu). Skutková podstata kárného provinění soudce Ústavního

³⁷ dílo cit. v pozn. 30 – strana 111

soudu obsahuje alternativně čtyři formy jednání (přitom první tři jsou vyjádřeny v § 133 odst. 1, čtvrtá v § 133 odst. 2 zákona o Ústavním soudu):

- formou první je jednání, kterým soudce snižuje vážnost a důstojnost své funkce. Takovým může být jednání soudce při výkonu funkce (např. nevhodný urážlivý způsob komunikace s účastníky řízení) a jednání soudce v osobním životě (např. nevhodné vystupování na veřejnosti pod vlivem drog či alkoholu),

- formou další je jednání soudce, jež ohrožuje důvěru v nezávislé a nestranné rozhodování Ústavního soudu. Tato může být naplněna např. jednostrannou komunikací soudce mimo procesní rámec pouze s jedním z účastníků konkrétního řízení, angažovaností, i když mimo rámec formálního členství, v aktivitách politických stran,

- třetí formou jednání naplňující skutkovou podstatu kárného provinění je jiné zaviněné porušení povinnosti soudce, např. porušení povinnosti mlčenlivosti (podle § 5 zákona o Ústavním soudu),

- za situace, kdy je soudce Ústavního soudu chráněn přestupkovou imunitou (§ 4 odst. 2 zákona o Ústavním soudu), zákon o Ústavním soudu za kárné provinění považuje i jednání, které má znaky přestupku podle zvláštních předpisů (např. podle zákona o přestupcích).³⁸

Kárné řízení je upraveno v § 134 až 142 zákona o Ústavním soudu. O zahájení kárného řízení rozhoduje předseda Ústavního soudu usnesením, které musí být odůvodněno a doručeno soudci, proti němuž se kárné řízení zahajuje. O zahájení kárného řízení s předsedou Ústavního soudu se může usnést plénum na společný návrh nejméně tří soudců. Kárné řízení lze zahájit do jednoho roku ode dne, kdy k jednání, které je důvodem k zahájení kárného řízení, došlo.

Usnesení předsedy Ústavního soudu o zahájení kárného řízení se předloží plénu, které kárné řízení zastaví, neshledá-li je důvodným. Pokud

³⁸ Filip, J. – Holländer, P. – Šimíček, V.: Zákon o Ústavním soudu – Komentář, C. H. Beck Praha 2001 – strana 485 n.

kárné řízení nebylo zastaveno, zvolí plénum ze svého středu pětičlenný kárný senát, který věc projedná a rozhodne.

Kárný senát rozhodne tak, že jednání, uvedené v usnesení o zahájení kárného řízení, soudci vytkne, anebo kárné řízení zastaví, nebylo-li kárné provinění prokázáno.

Proti usnesení kárného senátu o zastavení kárného řízení mohou podat do 15 dnů ode dne jeho doručení námitky předseda Ústavního soudu, popřípadě soudci, kteří podali návrh na zahájení kárného řízení. O námitce rozhodne plénum tak, že usnesení kárného senátu buď potvrdí, nebo je zruší a vrátí mu věc k novému projednání. Proti usnesení kárného senátu, kterým bylo soudci jeho jednání vytknuto, může do 15 dnů ode dne jeho doručení podat tento soudce námitky. O námitkách rozhodne plénum tak, že usnesení kárného senátu buď potvrdí, nebo je zruší, popřípadě vrátí mu věc k novému projednání.

Podle této části zákona o Ústavním soudu se postupuje přiměřeně i při rozhodování o tom, zda soudce vykonává funkci nebo jinou výdělečnou činnost neslučitelnou s funkcí soudce, zda je soudce členem politické strany nebo politického hnutí a zda se soudce nezúčastňuje jednání Ústavního soudu po dobu delší jednoho roku.

Vzhledem k zárukám soudcovské nezávislosti je velice důležité ustanovení § 144 zákona o Ústavním soudu, protože toto ustanovení umožňuje plénu Ústavního soudu za určitých podmínek a po zákonem stanoveném postupu rozhodnout o zániku funkce soudce Ústavního soudu. Možnost pléna rozhodnout, zda soudci jeho funkce zaniká, je vázána na dvě podmínky. Za prvé musí být v kárném řízení prokázáno, že se soudce dopustil takového jednání, že jeho další setrvání ve funkci by bylo v rozporu s posláním Ústavního soudu a s postavením jeho soudců. Srovnáním uvedené podmínky s vymezením kárného provinění podle § 133 odst. 1 zákona o Ústavním soudu lze dovodit závěr, že její přítomnost je dána zejména objektivním stavem, tj. zpochybněním nezávislosti a nestrannosti

Ústavního soudu v případě dalšího působení dotčeného soudce ve své funkci.³⁹ Za druhé musí platit, že proti usnesení kárného senátu, kterým bylo soudci jeho jednání vytknuto, nebyly podány námitky, anebo plénum takové usnesení potvrdilo. Návrh na usnesení o zániku funkce soudce může podat předseda kárného senátu a k takovému usnesení je třeba souhlasu nejméně devíti soudců, přičemž o takovém návrhu může plénum jednat a usnášet se, je-li přítomno alespoň 12 soudců.

³⁹ dílo cit. v pozn. 38 – strana 498

4. Odbornost a morální vlastnosti soudce

Nezávislost soudce závisí do značné míry i na jeho odbornosti a morálních vlastnostech. Soudce, který je dobrým odborníkem, řeší věc s jiným přehledem a daleko více samostatně než soudce, který takovým odborníkem není. Soudce, který je čestný a pevný, nepodlehne snadno zásahům a vlivům, které směřují proti soudcovské nezávislosti, na rozdíl od soudce, který tyto vlastnosti nemá.

Abychom však odbornou a morální kvalitu soudce mohli považovat za záruku soudcovské nezávislosti, je třeba, aby se požadavky na některé jejich komponenty promítly do právních předpisů. To je možné prakticky pouze ve fázi výběru vhodného kandidáta na soudce a v omezené míře též při stanovení určitých povinností při výkonu funkce soudce.

Právními předpisy lze regulovat požadavky na odbornost soudce. Zpravidla půjde nejen o dokončení vysokoškolského vzdělání právního typu, ale i o absolvování určité předběžné přípravy, ať již půjde o postgraduální studium, či jinou studijní formu přípravy, anebo o praktickou činnost v jiném právnickém povolání trvajícím po určitou dobu. Většina právních řádů vyžaduje také, aby se kandidát na soudce před svým ustanovením podrobil zvláštní zkoušce. Je ovšem samozřejmé, že požadavky odbornosti připadají v úvahu pouze u soudců z povolání. Účast dalších osob (laiků, přísedících) na rozhodování soudů má svůj důvod právě v tom, aby vyvážila ryze odborný přístup, což by bylo zmařeno, kdyby i těmito soudci měli být odborníci v právní oblasti.

Morální vlastnosti a lidskou kvalitu soudce lze při jeho výběru daleko hůře postihnout právními předpisy. Ty se mohou prakticky omezit jen na některé její stránky. Většina právních řádů vyžaduje, aby soudce při svém ustavení dosáhl určité věkové hranice, aby se zabránilo tomu, že soudci budou ustavováni lidé, kteří dosud nejsou dostatečně vyzrálí. Dále většina právních řádů vyžaduje také kandidátovu bezúhonnost, ať už ji

chápe pouze jako čistý trestní rejstřík, anebo širěji. Jiné osobní vlastnosti jsou při ustavování soudce postižitelné jen nepřímo, zejména v případech, kdy probíhá určité výběrové řízení mezi několika uchazeči o funkci⁴⁰.

K soudcovské nezávislosti přispívají v určité míře i zákonem stanovené povinnosti soudce při výkonu funkce a kárná odpovědnost, která nastupuje, když soudce tyto povinnosti zaviněně poruší.

4.1 Zákonem stanovené předpoklady pro výkon soudcovské funkce

Obecné podmínky pro jmenování soudcem Ústavního soudu stanoví Ústava ČR v článku 84 odst. 3.

Jednou z podmínek je, že soudcem Ústavního soudu může být jmenován bezúhonný občan. Obsah pojmu „bezúhonnosti“ není v ústavních ani jiných právních předpisech jednoznačně definován. Tradičně se bezúhonností rozumí, že daná osoba nemá záznam v Rejstříku trestů (zákon č.269/1994 Sb., o Rejstříku trestů). V některé literatuře se však připouští též extenzivní výklad tohoto pojmu, kdy za bezúhonného lze označit toho, kdo se nedopustil jednání, které by podstatně snižovalo důvěru v jeho osobu. Při tomto extenzivním výkladu pojmu bezúhonnosti by však bylo třeba připustit i možnost dodatečné ztráty bezúhonnosti (a tím způsobilosti být jmenován soudcem Ústavního soudu), pokud by dodatečně vyšly najevo skutečnosti, jež se sice staly před jmenováním, ale v době jmenování nebyly nebo nemohly být známy, ale které by vyloučily jmenování, pokud by známy byly. Tyto dodatečně najevo vyšlé skutečnosti by však nemohly být kvalifikovány jako závažné kárné provinění, a tudíž by nemohly vést ke ztrátě funkce soudce Ústavního soudu na základě kárné odpovědnosti.

⁴⁰ dílo cit. v pozn. 1 – strana 105

Další podmínkou jmenování soudcem Ústavního soudu je volitelnost do Senátu. Ta je stanovena v článku 19 odst. 2 Ústavy ČR. Pro volitelnost do Senátu Ústava ČR požaduje státní občanství České republiky, aktivní volební právo (fakticky způsobilost k právním úkonům) a dosažení věku 40 let.

Vysokoškolské právnické vzdělání je další ústavní podmínkou pro jmenování soudcem Ústavního soudu. Tohoto vzdělání lze dosáhnout absolvováním některé právnické fakulty poskytující úplné (magisterské) vzdělání, popř. i srovnatelné fakulty v zahraničí (s podmínkou uznání – nostrifikace).

Ústava ČR jako poslední podmínku pro jmenování soudcem Ústavního soudu požaduje, aby kandidát byl nejméně deset let činný v právnickém povolání. Dodržení tohoto ustanovení má nepochybně za cíl, aby soudce Ústavního soudu měl určitou životní zkušenost z aplikace práva. Závazný výklad pojmu „právnické povolání“ však právní řád neobsahuje, a bude proto v podstatě záležet na prezidentovi republiky a na Senátu, jak si pro účely jmenování, resp. souhlasu se jmenováním tuto ústavní podmínku vyloží, resp. zdůvodní⁴¹.

Podmínky pro jmenování soudcem obecného soudu stanoví článek 93 odst. 2 Ústavy ČR, přičemž toto ustanovení zároveň zmocňuje zákon, aby stanovil předpoklady další. Ústava ČR umožňuje jmenovat do soudcovské funkce bezúhonného občana, který má vysokoškolské právnické vzdělání. Tyto základní požadavky jsou zopakovány a doplněny v zákoně o soudech a soudcích v ustanovení § 60, které upravuje předpoklady pro funkci soudce a přísedícího.

Odstavec 1 § 60 zákona o soudech a soudcích upravuje předpoklady, které musí splňovat každý, kdo se uchází o jmenování do funkce soudce nebo o volbu do funkce přísedícího, tedy předpoklady pro obě funkce

⁴¹ dílo cit. v pozn. 10 – strana 287

společné. Všechny tyto předpoklady musí být splněny současně a jejich splnění musí být prokázáno, nebo o jejich splnění musí být objektivně rozhodnuto před zahájením prvního úkonu procesu vlastního ustavování do funkce soudce nebo přisedícího, tedy před rozhodnutím o jmenování do funkce soudce, nebo před zahájením volby do funkce přisedícího. Ze stanovených předpokladů nelze také činit žádné výjimky. Nejde však o taxativní výčet předpokladů, neboť podle odstavce 4 tohoto ustanovení může další předpoklady stanovit zvláštní zákon. Splňování předpokladů musí trvat po celou dobu zastávání funkce. Pozbude-li soudce nebo přisedící některého ze zákonných předpokladů, má to za následek buď zánik funkce přímo ze zákona, nebo je k zániku funkce nezbytné učinit příslušné kroky.

Osoba ucházející se o funkci soudce nebo přisedícího (a též po celou dobu zastávání funkce) musí splňovat tyto základní a pro obě uvedené funkce společné předpoklady:

1) Státní občanství České republiky – státní občanství ČR upravuje zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Dojde-li v průběhu výkonu funkce k zániku státního občanství, má to za následek zánik funkce soudce podle ustanovení § 94 písm. g) zákona o soudech a soudcích a zánik funkce přisedícího podle ustanovení § 96 písm. d) zákona o soudech a soudcích. Tato podmínka je splněna i u soudců a přisedících, kteří mají vedle státního občanství České republiky i státní občanství jiného státu.

2) Způsobilost k právním úkonům – způsobilost k právním úkonům je třeba posuzovat podle obecné úpravy obsažené v § 8 občanského zákoníku. Pozbude-li soudce nebo přisedící způsobilost k právním úkonům zcela, nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena (v obou případech to musí být v důsledku pravomocného rozhodnutí soudu), má to za následek zánik funkce soudce ze zákona podle ustanovení § 94 písm. f) zákona o soudech a soudcích a zánik funkce přisedícího podle ustanovení § 96 písm. c) zákona o soudech a soudcích. Míra omezení způsobilosti

k právním úkonům není v této souvislosti rozhodující, k zániku funkce proto vede vždy jakékoliv omezení.

3) Bezúhonost – podle ustanovení § 60 odst. 2 zákona o soudech a soudcích podmínku bezúhonosti nesplňuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen za trestný čin, jestliže se na něj podle zvláštního právního předpisu nebo rozhodnutí prezidenta republiky nehledí, jako by nebyl odsouzen. Splnění této podmínky se zjišťuje z výpisu z Rejstříku trestů. Pozbude-li soudce nebo přisedící bezúhonosti v průběhu výkonu funkce, může to mít za následek ztrátu funkce, v případě soudce pak současně i zánik jeho pracovního vztahu [§ 91 písm. b), § 94 písm. c), § 96 písm. b) zákona o soudech a soudcích].

4) Zkušenosti a morální vlastnosti dávající záruku řádného zastávání funkce – tento požadavek je velmi důležitý z hlediska záruk soudcovské nezávislosti, protože právě zkušenosti a morální vlastnosti, které dávají záruku řádného zastávání funkce, jsou i zárukou soudcovské nezávislosti. Posouzení toho, zda tento předpoklad u konkrétní osoby splněn je nebo není, se provádí na základě psychologicko diagnostického vyšetření. Pro justiční čekatele je toto vyšetření součástí výběrového řízení do přípravné služby podle § 2 odst. 3 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 303/2002 Sb., o výběru, přijímání a odborné přípravě justičních a právních čekatelů a o odborné justiční zkoušce a odborné závěrečné zkoušce právních čekatelů. Pro ostatní uchazeče o funkci soudce je povinnost podrobit se tomuto vyšetření stanovena v rozhodnutí ministra spravedlnosti o způsobu posuzování kandidátů pro jejich navržení na jmenování do soudcovské funkce. Pro osoby ucházející se o zvolení do funkce přisedícího povinnost podrobit se odbornému psychologicko diagnostickému vyšetření stanovena není. Splnění této podmínky musí být proto zkoumáno pouze z dostupných podkladů o uchazeči předložených v souvislosti s jeho kandidaturou na volbu do této funkce. Přes tato odborná posuzování uchazečů jsou součástí posouzení nepochybně i další poznatky získané návrhovatelem na

jmenování na základě jeho hodnocení v době přípravné služby a ostatní poznatky získané o uchazečích v průběhu jejich přípravy, nebo, nejde-li o justiční čekatele, získané z podkladů předkládaných k rozhodnutí o podání či nepodání návrhu na jmenování, resp. pro rozhodnutí o jejich jmenování či nejmenování. I splnění této podmínky se předpokládá po celou dobu trvání výkonu funkce soudce. Její případné neplnění však nezakládá zánik funkce soudce automaticky ze zákona. Protože funkce soudce může zaniknout jen způsoby stanovenými zákonem, mezi nimiž není žádné ustanovení týkající se buď neplnění podmínek, resp. předpokladů pro funkci soudce nebo přisedícího obecně, nebo konkrétně tohoto předpokladu, je nezbytné tuto situaci řešit jedině prostřednictvím uplatnění kárné odpovědnosti, projeví-li se tato okolnost v neplnění některé z povinností soudce stanovených zákonem o soudech a soudcích. V případě přisedících pak postupem podle ustanovení § 97 odst. 1 písm. a) zákona o soudech a soudcích odvoláním z funkce přisedícího pro závažné porušení povinností.

5) Dosažení věku 30 let – věková hranice původně do 30.6. 2003 stanovená na 25 let byla s účinností od 1.7. 2003 zvýšena na 30 let věku. Tohoto věku musí uchazeč dosáhnout nejpozději v den svého jmenování do funkce soudce, nebo volby do funkce přisedícího.

6) Souhlas se svým ustavením do funkce – ke splnění této podmínky je třeba, aby uchazeč o funkci soudce vyslovil svůj souhlas se jmenováním do funkce před tímto jmenováním. Forma předchozího souhlasu není zákonem stanovena. K souhlasu může dojít ústně, písemně, ale i konkludentně, avšak vždy musí jít o takový projev vůle uchazeče, z jehož obsahu lze dovodit, že skutečně souhlas vyslovil.

7) Souhlas s přidělením k určitému soudu – pro tuto podmínku platí obdobně to, co je uvedeno pro podmínku předcházející.

Další podmínkou, resp. předpokladem, který zákon spojuje s přístupem k oběma funkcím soudce i přisedícího, je předpoklad stanovený zvláštním zákonem, na který odkazuje zákon o soudech a soudcích

v ustanovení § 60 odst. 4. Tímto zvláštním zákonem je zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů. Podle ustanovení § 1 odst. 4 se tento zákon vztahuje, mimo jiné, i na soudce a přísedící. Prokázáním splnění stanovených předpokladů, resp. toho, že konkrétní osoba nevykonávala činnosti nebo funkce uvedené v ustanovení § 2 tohoto zákona, je předložení osvědčení vydaného Ministerstvem vnitra a čestného prohlášení podle ustanovení § 4 tohoto zákona. Jestliže dojde k nesplnění těchto předpokladů v průběhu výkonu funkce (pracovního poměru), dochází ke zvláštnímu způsobu skončení pracovního poměru nebo k zániku funkce podle ustanovení § 14 a násl. tohoto zákona. Jde-li o soudce, upravuje postup tento zákon v ustanovení § 16, podle kterého je za této situace nezbytné podat návrh na zahájení kárného řízení s návrhem na uložení kárného opatření odvolání z funkce soudce. V případě přísedícího je třeba podat návrh na odvolání z funkce podle ustanovení § 97 odst. 1 písm. b) zákona o soudech a soudcích.

Další dva předpoklady stanovené v odstavci 3 § 60 zákona o soudech a soudcích se týkají jen soudců. Podle tohoto ustanovení je předpokladem pro ustanovení soudcem též vysokoškolské vzdělání získané řádným ukončením studia v magisterském studijním programu v oblasti práva na vysoké škole v České republice a složení odborné justiční zkoušky.

Pro výklad prvního předpokladu je toto ustanovení třeba interpretovat s přihlédnutím k přechodnému ustanovení § 180 zákona o soudech a soudcích. Z dikce tohoto přechodného ustanovení vyplývá, že nestanoví-li mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, jinak, považuje se za vysokoškolské vzdělání podle § 60 odst. 3 zákona o soudech a soudcích též vysokoškolské vzdělání získané v době před 1. lednem 1999 na právnické fakultě vysoké školy se sídlem v České republice, vysokoškolské vzdělání získané na právnické fakultě vysoké školy se sídlem

na území České a Slovenské Federativní Republiky nebo jejích právních předchůdců a zahraniční vysokoškolské vzdělání v oblasti právo uznané podle zvláštních právních předpisů. Vysokoškolským vzděláním získaným řádným ukončením studia v magisterském studijním programu v oblasti právo na vysoké škole v České republice je proto výhradně právnické vzdělání dosažené ukončením magisterského studia na právnické fakultě, ačkoliv takovou formulaci ustanovení § 60 odst. 3 zákona o soudech a soudcích, na rozdíl od ustanovení přechodných, neobsahuje.

Obecnou úpravu odborné justiční zkoušky obsahuje ustanovení § 114 zákona o soudech a soudcích a v návaznosti na zmocnění obsažené v odstavci 4 tohoto ustanovení i vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 303/2002 Sb., o výběru, přijímání a odborné přípravě justičních a právních čekatelů a o odborné justiční zkoušce a odborné závěrečné zkoušce právních čekatelů, která upravuje podrobnosti o odborné justiční zkoušce v ustanoveních § 14 až 18 a v § 19 odst. 3. Kromě těch, kteří vykonají odbornou justiční zkoušku podle ustanovení § 60 odst. 3 ve spojení s § 114 zákona o soudech a soudcích, splňují tento předpoklad pro ustanovení do funkce soudce také další osoby, které vykonaly jiné odborné zkoušky, o nichž zákon stanoví, že jsou rovnocenné odborné justiční zkoušce, a dále ti, kteří vykonali zákonem stanovenou praxi, která je vzhledem k jejímu charakteru a odborné náročnosti, postavena odborné justiční zkoušce a jiným odborným zkouškám naroveň. Za odbornou justiční zkoušku zákon považuje odborné zkoušky uvedené v § 60 odst. 5 zákona o soudech a soudcích (advokátní zkouška, závěrečná zkouška právního čekatele, notářská zkouška a odborná exekutorská zkouška), zkoušky uvedené v ustanovení § 184 odst. 1 a 2 zákona o soudech a soudcích (tyto ustanovení řeší otázku akceptace dosud vykonaných odborných zkoušek, které lze považovat za odbornou justiční zkoušku do nových právních poměrů) a profesní zkoušku komerčního právníka, pokud ji svým rozhodnutím za rovnocennou uzná ministr spravedlnosti. Stejně účinky jako složení odborné

justiční zkoušky má i výkon funkce soudce Ústavního soudu alespoň po dobu dvou let⁴².

4.2 Povinnosti soudce

Zákonem stanovené povinnosti soudců a přísedících, které také určitým způsobem přispívají k soudcovské nezávislosti, nalezneme v ustanoveních § 79 až 83 zákona o soudech a soudcích. Jedná se především o to, že soudce i přísedící jsou při výkonu své funkce nezávislí a jsou vázáni pouze zákonem (podle článku 95 odst. 1 Ústavy je soudce při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu). Jsou povinni vykládat zákon podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a rozhodovat v přiměřených lhůtách bez průtahů, nestranně a spravedlivě na základě skutečností zjištěných v souladu se zákonem.

Ustanovení § 80 zákona o soudech a soudcích je základní ustanovení, ve vztahu k němuž se především posuzuje případná kárná odpovědnost soudce. Základní povinnost vymezená v prvním odstavci tohoto ustanovení spočívá v tom, že soudce i přísedící je povinen vykonávat svědomitě svou funkci a při výkonu funkce a v občanském životě se zdržet všeho, co by mohlo narušit důstojnost soudcovské funkce nebo ohrozit důvěru v nezávislé, nestranné a spravedlivé rozhodování soudů. Dále toto ustanovení stanovuje povinnosti směřující k prosazování záruk nezávislosti a nestrannosti výkonu soudcovské funkce, povinnost vykonávat svou funkci v souladu se zájmem na řádném výkonu soudnictví, povinnosti pro činnosti soudce vykonávané mimo rámec výkonu soudcovské funkce, včetně výkonu politických práv, a pro osobní soukromý život soudce a v neposlední řadě i povinnost zachovávat náležitou úctu k ostatním soudcům, osobám

⁴² dílo cit. v pozn. 12 – strana 225 n.

vykonávajícím právníká povolání, k zaměstnancům soudu a k účastníkům a stranám soudního řízení.

Dále mají soudci uloženu povinnost mlčenlivosti o věcech, které se dozvěděli v souvislosti s výkonem své funkce, a to i po zániku soudcovské funkce. Povinnosti mlčenlivosti je může zprostit zákon nebo předseda soudu (v případě předsedy soudu potom předseda vyššího soudu a jde-li předsedu Nejvyššího soudu, pak prezident republiky).

Soudce je také povinen dbát soustavným vzděláváním o prohlubování svých odborných právních a dalších znalostí potřebných pro řádný výkon funkce. K tomu vedle samostatného studia využívá zejména vzdělávací akce, organizované Justiční akademií, případně soudy a vysokými školami.

Soudci Ústavního soudu jsou, na rozdíl od soudců obecných soudů, při svém rozhodování vázáni pouze ústavním pořádkem a zákonem o Ústavním soudu (článek 88 odst. 2 Ústavy). V zákoně o Ústavním soudu v § 5 je dále stanovena povinnost soudců Ústavního soudu zachovávat mlčenlivost o věcech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s výkonem soudcovské funkce. Tato povinnost trvá i po zániku soudcovské funkce.

5. Procesní záruky soudcovské nezávislosti

Procesní záruky soudcovské nezávislosti vyplývají z procesních předpisů a vztahují se k vlastní činnosti soudce, totiž k projednání sporu podle procesních předpisů. Do této skupiny záruk soudcovské nezávislosti můžeme zařadit především zásadu veřejnosti řízení, dále zásadu ústnosti, přímosti, volného hodnocení důkazů a zásadu arbitrárního pořádku.

Od procesních záruk soudcovské nezávislosti musíme ovšem odlišit procesní instituty, jejichž cílem je zajistit soudcovu nestrannost. I když pojmy nezávislosti a nestrannosti spolu úzce souvisí, jejich obsah a rozsah není totožný. Nedostatkem nestrannosti soudce rozumíme jeho ztotožnění se s jednou ze stran nebo jeho přiklonění se k jejím zájmům. Nestrannost soudce zajišťují např. dispoziční (v trestním řízení obžalovací) a projednací zásada, které brání tomu, aby soudce nahrazoval činnost stran. Zajišťuje ji dále omezení poučovací povinnosti soudce pouze na informaci o procesních právech. Nestrannosti soudce se týkají i předpisy o vyloučení soudce pro podjatost. Všechny tyto instituty mají samozřejmě příznivý vliv i na soudcovskou nezávislost, ale nemůžeme je označit za její záruky⁴³.

Existuje ale i názor jiný, který procesní zásady (zejména rovnost účastníků, veřejnost řízení, přímost a ústnost procesu) nepovažuje za záruky soudcovské nezávislosti. Podle tohoto názoru existuje velmi úzká vazba mezi těmito procesními zásadami a soudcovskou nezávislostí, ale primární role těchto zásad jako právních institutů nespočívá v zajištění soudcovské nezávislosti, a proto je není možno označit za záruky soudcovské nezávislosti⁴⁴.

⁴³ dílo cit. v pozn. 1 – strana 107

⁴⁴ dílo cit. v pozn. 4 – strana 25

5.1 Veřejnost řízení

Veřejností rozumíme neohraničený počet lidí, kteří se mohou účastnit projednání věci, aniž by podléhali výběru prováděnému podle určitých věcných kritérií. Veřejnost má v soudní síni (a zprostředkovaně i mimo ni) především kontrolní funkci. Má možnost sledovat postup soudce a posoudit jeho objektivitu, stejně jako celkový ráz probíhajícího procesu. V tomto směru je veřejnost zcela nepochybně zárukou soudcovské nezávislosti. Avšak může působit i opačným směrem, neboť může svými projevy vykonávat vliv na soud, který se projeví jako vliv ohrožující soudcovskou nezávislost. Proto procesní předpisy umožňují i omezení veřejnosti při projednávání věci soudem. Obecně je veřejnost vyloučena pro určité etapy jednání (zejména pro poradu a hlasování) a opatřením soudu může být vyloučena buď z důvodů věcných (vzhledem k povaze projednávané věci) anebo z důvodů pořádkových. I potom je však třeba rozsudek vyhlásit veřejně⁴⁵.

Zásada veřejnosti řízení je v českém právním řádu zakotvena v článku 96 odst. 2 Ústavy ČR, kde je stanoveno, že jednání před soudem je ústní a veřejné, že výjimky stanoví zákon a že rozsudek se vyhláší vždy veřejně. Dále je tato zásada upravena jako prvek práva na spravedlivý proces v Listině základních práv a svobod v článku 38 odst. 2, na jehož základě má každý právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Podle tohoto ustanovení může být veřejnost vyloučena jen v případech stanovených zákonem. Zásadu veřejnosti řízení nalezneme i v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (článek 14) nebo v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (článek 6). Zásadu veřejnosti řízení a možnost vyloučení veřejnosti upravují i další zákony a podzákonné právní předpisy. Mezi nejdůležitější

⁴⁵ dílo cit. v pozn. 1 – strana 107

patří zákon o soudech a soudcích, zákon o Ústavním soudu, občanský soudní řád, trestní řád, soudní řád správní, zákon o soudnictví ve věcech mládeže nebo vyhláška Ministerstva spravedlnosti o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.

V zákoně o soudech a soudcích o veřejnosti řízení pojednává ustanovení § 6. V odstavci 1 je stanoveno, že řízení před soudy je ústní a veřejné a že výjimky stanoví zákon. Výjimky podle tohoto ustanovení mohou být stanoveny pouze zákony upravujícími řízení před soudy (např. občanský soudní řád, trestní řád, soudní řád správní). Podle odstavce 2 se rozsudky vyhlášují jménem republiky a vždy veřejně. Odstavec 3 tohoto ustanovení umožňuje uskutečňovat s předchozím souhlasem předsedy senátu nebo samosoudce obrazové nebo zvukové přenosy a pořizovat obrazové záznamy v průběhu soudního jednání. Dále podle tohoto ustanovení lze pořizovat s vědomím předsedy senátu nebo samosoudce zvukové záznamy. V těchto případech tedy postačuje, aby soudce o tom, že někdo hodlá učinit zvukový záznam, věděl. Ovšem toto ustanovení dává předsedovi senátu nebo samosoudci také právo zakázat pořizování záznamů a přenosů, kdyby způsob jejich provádění mohl narušit průběh nebo důstojnost jednání.

Zákon o Ústavním soudu se touto zásadou zabývá v ustanovení § 45, podle kterého je ústní jednání před Ústavním soudem veřejné, přičemž účast veřejnosti může být omezena nebo vyloučena, jen vyžadují-li to důležité zájmy státu nebo účastníků řízení nebo mravnost. I pokud byla veřejnost vyloučena, může Ústavní soud povolit z důležitých důvodů jednotlivým osobám, aby byly jednání přítomny; musí je však poučit o povinnosti zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se při jednání dozvěděly, zejména o skutečnostech, které jsou předmětem státního, hospodářského, služebního anebo obchodního tajemství a o trestních následcích porušení této povinnosti. I když veřejnost nebyla vyloučena, může Ústavní soud

odepřít přístup k jednání nezletilým a osobám, u nichž je obava, že by mohly rušit důstojný průběh jednání.

Podle § 116 občanského soudního řádu je jednání veřejné s výjimkou jednání prováděných notáři jako soudními komisaři. Veřejnost může být pak pro celé jednání nebo pro jeho část vyloučena, jen kdyby veřejné projednání věci ohrozilo utajované skutečnosti chráněné zvláštním zákonem (zákon č.148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů), obchodní tajemství, důležitý zájem účastníků nebo mravnost. Došlo-li k rozhodnutí o vyloučení veřejnosti, soud může povolit jednotlivým fyzickým osobám, aby byly při jednání nebo jeho části přítomny. Musí je však současně poučit, že jsou povinny zachovávat mlčenlivost o všem, co se při jednání o utajovaných skutečnostech, obchodním tajemství nebo zájmech účastníků dozvěděly. O možnosti odepřít přístup k jednání, i když veřejnost není vyloučena, platí totéž, co je stanoveno v zákoně o Ústavním soudu. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně podle ustanovení § 156 odst. 1.

Veřejnost řízení patří mezi základní zásady trestního řízení upravené v § 2 trestního řádu. V odstavci 10 tohoto ustanovení je stanoveno, že se trestní věci před soudem projednávají veřejně tak, aby se občané mohli projednávání zúčastnit a jednání sledovat, a že při hlavním líčení a veřejném zasedání smí být veřejnost vyloučena jen v případech výslovně stanovených v tomto nebo zvláštním zákoně. Podrobněji je zásada veřejnosti projednávání trestních věcí a možnosti jejího omezení upravena v ustanoveních § 199 až 201 trestního řádu. Podle těchto ustanovení koná soud hlavní líčení zásadně veřejně s cílem umožnit občanům v nejširší míře příležitost sledovat projednávání věci soudem a zajistit co nejúčinnější výchovné působení trestního řízení na širokou veřejnost ve smyslu jejího aktivního zapojení do úsilí trestnou činnost zamezovat a jí předcházet. Ve vhodných případech provádí proto hlavní líčení přímo v místě, kde byl trestný čin spáchán, anebo na pracovišti, popřípadě bydlišti obžalovaného.

V tom případě o konání hlavního líčení vyrozumí zájmové sdružení občanů, jež může účast občanů zajistit a účinně přispět ke splnění účelu sledovaného veřejným konáním hlavního líčení. Při hlavním líčení může být veřejnost vyloučena, jestliže by veřejné projednání věci ohrozilo utajované skutečnosti chráněné zvláštním zákonem, mravnost nebo nerušený průběh jednání, anebo bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků; k témuž účelu může předseda senátu učinit i jiná přiměřená opatření. Veřejnost lze vyloučit také jen pro část hlavního líčení. O vyloučení veřejnosti rozhodne soud po slyšení stran usnesením, které veřejně vyhlásí. Rozsudek však musí být vyhlášen vždy veřejně. I když veřejnost nebyla vyloučena může soud odeprít přístup k hlavnímu líčení nezletilým a těm, u nichž je obava, že by mohli rušit důstojný průběh hlavního líčení. Může také učinit nezbytná opatření proti přeplňování jednací síně. Byla-li veřejnost vyloučena, může soud z důležitých důvodů povolit jednotlivým osobám k hlavnímu líčení přístup. Na žádost obžalovaného musí být povolen přístup dvěma jeho důvěrníkům. Je-li obžalovaných více, má právo na volbu důvěrníků každý z nich. Jestliže by tak celkový počet důvěrníků vzrostl na více než šest a obžalovaní se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr soud. Byla-li veřejnost vyloučena pro ohrožení utajovaných skutečností chráněných zvláštním zákonem, případně bezpečnosti nebo jiného důležitého zájmu svědků, mohou být za důvěrníky zvoleny jen takové osoby, proti nimž nemá soud námitek. Byla-li veřejnost vyloučena pro ohrožení utajovaných skutečností chráněných zvláštním zákonem, upozorní předseda senátu přítomné na trestní následky toho, kdyby nepovolaným osobám vyjevili skutečnosti, o nichž se při jednání dovědí; může též zakázat, aby si přítomní činili písemné poznámky.

Záruku veřejnosti projednání věci upravuje i ustanovení § 49 odst. 2 soudního řádu správního. Úprava v tomto procesním předpisu je obdobná úpravě v občanském soudním řádu. Rozdíl je například v důvodech vyloučení veřejnosti; v občanském soudním řádu je takovým důvodem

mimo jiné důležitý zájem účastníků, kdežto v soudním řádu správním je takovým důvodem mimo jiné veřejný pořádek.

Zvláštní úpravu realizace zásady veřejnosti řízení vyplývající z důvodu ochrany mládeže obsahují i ustanovení zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Způsob oznámení o vyloučení veřejnosti a organizační opatření k zajištění účasti veřejnosti na jednání upravuje ustanovení § 17 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy. Rozhodnutí senátu nebo samosoudce o vyloučení veřejnosti se oznámí zřetelně na dveřích síně zároveň se zákazem vstupu nepovolaným osobám. Není-li veřejnost vyloučena a lze-li očekávat, že občané projeví o projednání některé věci větší zájem, učiní předseda senátu (samosoudce) za součinnosti správy soudu potřebná opatření k důstojnému průběhu jednání. Zejména nařídí projednání věci do vhodné jednací síně s přihlédnutím k rozsahu předpokládaného zájmu i možnostem soudu⁴⁶.

5.2 Další procesní zásady

Procesní zárukou soudcovské nezávislosti jsou i další procesní zásady, které charakterizují moderní proces a které byly historicky prosazovány v souvislosti s prosazováním demokratických principů a lidských práv. Jde zejména o zásadu ústnosti, přímosti, volného hodnocení důkazů a zásadu arbitrárního pořádku. Tyto zásady umožňují soudci, aby vedl spor podle své zákonem nereglementované úvahy (tedy podle svého „nejlepšího vědomí a svědomí“) a aby vstupoval do přímého kontaktu se stranami a jinými osobami, zúčastněnými na řízení. Proto i ony umožňují

⁴⁶ dílo cit. v pozn. 12 – strana 166 n.

soudci dobrat se toho, aby vynesl správné rozhodnutí, což je smyslem soudcovské nezávislosti⁴⁷.

Princip ústnosti je v českém právním řádu ústavní zásadou, neboť je obsažen v článku 96 odst. 2 Ústavy ČR. Toto ustanovení vymezuje jednání před soudem jako ústní a veřejné s tím, že výjimky stanoví zákon. Princip ústnosti znamená, že jednání před soudem je ústní, probíhá v zásadě na základě ústního přednesu účastníků řízení i jiných osob a soudy mohou při rozhodování ve věci vycházet v podstatě jen z toho, co bylo v jednání před soudem ústně předneseno⁴⁸. Podstatu tohoto principu nenarušuje ani to, že v běžné soudní praxi se místo ústního přednesu často odkazuje na obsah písemného podání. Účastník má totiž možnost se ústně od obsahu podání odchýlit, ale je jeho právem tak neučinit a odkázat na to, co písemně podal. Princip ústnosti je obsažen v zákoně o soudech a soudcích (§ 6 odst. 1), v zákoně o Ústavním soudu (§ 44 a násl.), ale i v dalších procesních předpisech.

Princip přímosti znamená, že soud je v přímém, osobním styku s účastníky, a souvisí v tomto smyslu s principem ústnosti. Nejde však o totéž. Je-li účastník právně zastoupen, nemusí se k jednání osobně dostavovat (ústně potom za něho jedná jeho zmocněnec). Soud však může vždy rozhodnout, že účastník je povinen se dostavit, jestliže jej chce vyslechnout přímo. S mírou právního zastoupení v procesu, a zejména s návratem k obligatornímu zastoupení advokátem v některých řízeních, je princip přímosti omezen⁴⁹.

⁴⁷ dílo cit. v pozn. 1 – strana 108

⁴⁸ dílo cit. v pozn. 10 – strana 326

⁴⁹ Winterová, A.: Civilní právo procesní, Linde Praha a.s. 2004 – strana 79

6. Závěr

V předchozích kapitolách jsem popsal jednotlivé záruky soudcovské nezávislosti a jejich právní úpravu v České republice. V této kapitole se pokusím zhodnotit, zdali jednotlivé instituty záruk soudcovské nezávislosti plní svou funkci nebo zdali by nebyla efektivnější úprava jiná. V úplném závěru své práce bych rád našel odpověď na otázku, jestli je právní úprava záruk soudcovské nezávislosti v České republice dostatečná, a tudíž opravdu zajišťuje nezávislé rozhodování soudů a soudců.

Způsob ustavování soudců je velice důležitou zárukou soudcovské nezávislosti. V České republice jsou soudci jmenováni do funkce prezidentem republiky, přičemž v případě soudců Ústavního soudu je ke jmenování potřeba ještě souhlas Senátu Parlamentu ČR. To znamená, že soudce jmenuje představitel výkonné moci, který zároveň není ústředním orgánem státní správy soudů, a soudci nejsou z výkonu své funkce prezidentu odpovědni. Tento model ustavování soudců podle mého názoru dostatečně zajišťuje soudcovskou nezávislost. Teoreticky by bylo možné, aby se na jmenování soudců podílely soudcovské rady jako vysoce kvalifikované poradní orgány. Přisedící jsou v České republice voleni zastupitelstvy obcí, resp. městských částí (v případě přisedících okresních, resp. obvodních soudů) nebo zastupitelstvy krajů, resp. zastupitelstvem hlavního města Prahy (v případě přisedících krajských soudů, resp. Městského soudu v Praze). Zastupitelé mají k navrženým kandidátům na přisedící nejbližší, a tudíž by o nich měli mít i nejlepší informace. Pokud budou při volbě přisedících přihlížet navíc i k vyjádření předsedy příslušného soudu, které mají povinnost si vyžádat, pak by nemělo dojít k tomu, že bude přisedícím zvolena osoba, která by měla sklony rozhodovat ne nezávisle.

Pravidlo neodvolatelnosti a nepřeložitelnosti soudce v českém právním řádu je upraveno tak, že soudce nelze proti jeho vůli odvolat ani přeložit k jinému soudu s tím, že existují výjimky, které stanoví zákon. Abychom mohli považovat neodvolatelnost soudce za záruku soudcovské nezávislosti, musí jako jediná výjimka z tohoto pravidla existovat možnost odvolat soudce proti jeho vůli jen na základě kárného opatření po řádně provedeném kárném řízení. Naproti tomu přeložení soudce i proti jeho vůli nepředstavuje tak závažný zásah do výkonu soudcovské funkce jako odvolání soudce, takže zde je možno připustit výjimek více. Ale abychom mohli považovat nepřeložitelnost soudce za záruku soudcovské nezávislosti musí být tyto výjimky v zákoně taxativně vymezeny a právní řád musí soudci zajistit možnost obrany, pokud důvod přeložení neuznává. Současná právní úprava v České republice výše zmíněné požadavky splňuje, takže můžeme považovat právní úpravu neodvolatelnosti a nepřeložitelnosti soudce za záruku soudcovské nezávislosti. Jediný sporný bod, který kritizuje i řada soudců, můžeme nalézt v článku 82 odst. 2 věta druhá Ústavy ČR. Zde ústavodárce zakázal odvolání a přeložení soudce proti jeho vůli v jednom odstavci, a tudíž výjimky vyplývající zejména z kárné odpovědnosti vztáhnul k neodvolatelnosti i nepřeložitelnosti soudce. A právě slovo „zejména“ na tomto místě představuje určitý problém, protože je touto úpravou dán prostor zákonodárci, aby v budoucnu zákonnou cestou vytvořil další výjimky z neodvolatelnosti soudce, které by již nemusely vyplývat z kárné odpovědnosti soudců, a tudíž by již toto pravidlo nemuselo být zárukou soudcovské nezávislosti. Podle mého názoru by bylo přesnější, kdyby v jedné větě bylo zakázáno odvolání soudce proti jeho vůli s tím, že výjimky vyplývající z kárné odpovědnosti stanoví zákon, a ve druhé větě by bylo zakázáno přeložení soudce proti jeho vůli k jinému soudu s tím, že výjimky vyplývající zejména s kárné odpovědnosti stanoví zákon.

Co se týká záruky soudcovské nezávislosti v podobě neslučitelnosti funkce soudce s jinými funkcemi a činnostmi, domnívám se, že právní

úprava v České republice je standardní a že soudcům neumožňuje vykonávat ty funkce a činnosti, při kterých by mohla být jejich nezávislost ohrožena.

Vzhledem k nezávislosti soudců je nepředstavitelné, aby byl celý pracovní vztah soudce upraven zákoníkem práce. Z tohoto hlediska se mi jeví optimální, že se na určité aspekty pracovního vztahu soudců neaplikuje zákoník práce, ale speciální právní úprava obsažená hlavně v zákoně o soudech a soudcích. Hmotné zabezpečení soudců je upraveno ve zvláštním zákoně, kde se měsíční plat soudců odvíjí od trojnásobku průměrné nominální měsíční mzdy fyzických osob v nepodnikatelské sféře. Tato úprava má za cíl vyloučit jakékoliv zásahy do hmotného zabezpečení soudců ze strany státní správy a zároveň soudce zabezpečit takovým způsobem, aby nebyli náchylní k vnějším vlivům na jejich rozhodování. Současná právní úprava platů soudců tento účel v zásadě splňuje, avšak podle mého názoru by mohly být platy soudců ještě vyšší. Důležitou součástí právní úpravy organizace práce soudců jsou i ustanovení o rozvrhu práce soudců. Rozvrh práce soudců zajišťuje, aby konkrétní věc rozhodoval soudce podle předem daných pravidel, a tudíž, aby nedocházelo k účelovému přidělování konkrétní věci konkrétním soudcům, což by mohlo negativně ovlivňovat soudcovskou nezávislost.

I imunitu soudců můžeme považovat za záruku nezávislosti soudců, vždyť kdyby soudce rozhodoval pod teoretickou hrozbou trestního stíhání za svoje rozhodnutí, těžko by mohl rozhodovat naprosto nezávisle. Z tohoto hlediska se domnívám, že podmíněnost trestního stíhání soudců souhlasem prezidenta republiky (u soudců obecných soudů), resp. Senátu Parlamentu ČR (u soudců Ústavního soudu), je opodstatněná v případě trestných činů spáchaných při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s výkonem této funkce. Naproti tomu se mi nezdá úplně opodstatněná podmíněnost trestního stíhání soudců Ústavního soudu souhlasem Senátu Parlamentu ČR

pro trestné činy nespáchané při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s výkonem této funkce.

Jako další záruku soudcovské nezávislosti uvádím „právní postih zásahů do soudcovské nezávislosti“. V právním řádu ČR je na několika místech uveden obecný zákaz ohrožování, resp. narušování nestrannosti nebo nezávislosti soudců, resp. přísedících. Zvláštní ochranu soudců potom představuje existence trestného činu „Zasahování do nezávislosti soudu“, jehož skutková podstata je vymezena v trestním zákoně. Tento trestný čin byl v letech 2000 až 2004 zjištěn na území ČR jen ve dvou případech a jen jeden byl objasněn. Tato skutečnost může mít dvojí vysvětlení. Buď je naše společnost natolik vyspělá a k jednání, které by naplňovalo skutkovou podstatu tohoto trestného činu, se neuchyluje, případně je odrazena od podobného jednání již existencí tohoto trestného činu a sankcemi za jeho spáchání. Nebo tento trestný čin páchan je, což je podle mého názoru pravděpodobnější, leč ve velké většině případů není jeho spáchání vůbec zjištěno, nebo je takové jednání kvalifikováno jako jiný trestný čin (např. podplácení). Abychom mohli existenci tohoto trestného činu považovat za záruku soudcovské nezávislosti, tak nestačí pouhé vymezení jeho skutkové podstaty a stanovení sankcí za jeho spáchání v trestním zákoně, ale je potřeba, aby páchání této trestné činnosti bylo zjišťováno a objasňováno a pachatelé byli skutečně trestáni.

Kárná odpovědnost soudce je velice důležitým institutem, který mimo jiné přispívá i k soudcovské nezávislosti. Soudci je zaručena rozsáhlá imunita, ale zároveň je vytvořen odpovědnostní mechanismus, který nastupuje v případech vážného morálního, etického nebo jiného provinění soudce. Z výše uvedených důvodů považuji za správné, že existuje zvláštní právní úprava kárné odpovědnosti soudců obecných soudů v zákoně o soudech a soudcích, resp. řízení ve věcech kárné odpovědnosti soudců v zákoně o řízení ve věcech soudců, a že existuje zvláštní právní úprava kárné odpovědnosti soudců Ústavního soudu v zákoně o Ústavním soudu.

I odbornost a morální vlastnosti soudce jsou velmi důležitou zárukou soudcovské nezávislosti, která se uplatňuje hlavně ve fázi vybírání vhodného kandidáta do funkce soudce. Požadavky kladené na budoucí soudce jsou dle mého názoru upraveny v právním řádu České republiky tak, že zajišťují, aby do funkce soudce byla jmenována osoba, která má odborné znalosti a morální vlastnosti potřebné pro výkon funkce soudce, a tudíž lze předpokládat, že takováto osoba bude rozhodovat nezávisle.

Procesní záruky soudcovské nezávislosti (v největší míře zásada veřejnosti řízení) působí během projednávání věci na soudce jako určitá vnější kontrola ze strany veřejnosti. Pokud by řízení probíhalo „za zavřenými dveřmi“ existovala by zvýšená možnost ovlivňování soudce stranami sporu, a proto by mohlo dojít k rozhodnutí i ne zcela nezávislému. Z výše uvedeného důvodu považuji za správné řešení, že je veřejnost v zásadě k jednání soudu připuštěna s tím, že výjimky stanoví zákon.

Právní zakotvení záruk soudcovské nezávislosti je pro nezávislé rozhodování soudů určitě nezbytné, musíme si však uvědomit, že soudní rozhodnutí vytváří v první řadě soudce, tzn. člověk se svými pozitivy i negativy. Z tohoto důvodu, ať bude právní úprava záruk soudcovské nezávislosti sebedokonalejší, vždy bude záviset na konkrétní osobě soudce, jakým způsobem bude rozhodovat. Podle mého názoru je právní úprava záruk soudcovské nezávislosti v České republice na velmi vysoké úrovni a je tak velmi důležitým pomocným institutem pro zajištění nezávislého rozhodování soudců, leč to, zda bude nebo nebude rozhodovat soudce nezávisle závisí v konečném důsledku na něm samém. Mezi soudci, stejně jako v jakékoliv jiné profesi, můžeme nalézt osoby poctivé, čestné a odolné vůči vnějším vlivům i osoby nepoctivé, nečestné a snadno ovlivnitelné. Z tohoto hlediska je pro nezávislé soudní rozhodování velmi podstatná zejména morální vyspělost celé společnosti, jejímiž členy jsou i soudci. Z tohoto úhlu pohledu se mi český národ ještě nejeví jako dostatečně

morálně vespělý, a proto ne každé soudní rozhodnutí českého soudce lze považovat za naprosto nezávislé.

7. Seznam literatury

- 1) **Filip, J. – Holländer, P. – Šimíček, V.:** Zákon o Ústavním soudu – Komentář, C. H. Beck Praha 2001
- 2) **Kocourek, J. – Záruba, J.:** Zákon o soudech a soudcích – zákon o státním zastupitelství a předpisy související, C. H. Beck Praha 2004
- 3) **Macková, A.:** Nezávislost soudců, Ediční středisko Právnické fakulty UK Praha 1998
- 4) **Mikule, V. – Sládeček, V.:** Zákon o Ústavním soudu – komentář a judikatura k Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod, EUROLEX BOHEMIA s.r.o. Praha 2001
- 5) **Pavlíček, V. a kol.:** Ústava a ústavní řád České republiky – Komentář – 1. díl, Linde Praha a.s. 1998
- 6) **Púry, F. – Rizman, S. – Šámal, P.:** Trestní zákon – Komentář, C. H. Beck Praha 2004
- 7) **Schelleová, I. – Schelle, K.:** Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), EUROLEX BOHEMIA s.r.o. Praha 2004
- 8) **Stavínková, J. – Hlavsa, P.:** Civilní proces a organizace soudnictví, Masarykova univerzita Brno a Doplněk Brno 2003
- 9) **Winterová, A.:** Civilní právo procesní, Linde Praha a.s. 2004
- 10) **Zoulík, F.:** Soudy a soudnictví, C. H. Beck Praha 1995